

ศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมจากนิทานสังข์ทองของไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ที่จะรวบรวมวัฒนธรรมประเพณีค่านิยมต่าง ๆ เท่าที่พบในนิทานสังข์ทองฉบับต่าง ๆ ไว้ให้เป็นหมวดหมู่ โดยแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ 4 หัวข้อดังนี้

1. สภาพความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ
 - 1.1 การปกครองบ้านเมือง
 - 1.2 การแต่งกาย
 - 1.3 การละเล่น และกีฬาต่าง ๆ
 - 1.4 การแต่งงานและการดำเนินชีวิตครอบครัว
 - 1.5 การสื่อสาร
 - 1.6 การตัดสินบนและการใช้อุปายต่าง ๆ
 - 1.7 พิธีการต่าง ๆ
2. ความเชื่อถือของคน
 - 2.1 ความเชื่อเรื่องบุญกรรม
 - ก. การพลัดพรากจากกัน
 - ข. การเลือกคู่
 - 2.2 ความเชื่อถือโชคกลางและโหราศาสตร์
 - ก. ความฝัน
 - ข. ลางบอกเหตุ

2.3 ความเชื่อถือทางไสยศาสตร์

- ก. การทำเสน่ห์ยาแฝด
- ข. การใช้เวทมนตร์คาถา

2.4 ความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

- ก. ความเชื่อเรื่องเทพ
- ข. ความเชื่อเรื่องยักษ์
- ค. ความเชื่อเรื่องพญานาค
- ง. ความเชื่อเรื่องของวิเศษ เช่น ไม้เท้า เกือก ฯลฯ

2.5 ความเชื่อเรื่องบุญบารมี

- ก. บุญบารมีทำให้ใครฆ่าไม่ตาย
- ข. การตั้งสัตย์อธิษฐาน

3. ความรู้เบ็ดเตล็ด เช่น วิธีการฆ่าคนในสมัยโบราณ ลักษณะของเงาะ การดูลักษณะคน ฯลฯ

4. คำอุปมาอุปไมย และการอ้างวรรณคดีเรื่องอื่น

เนื่องจากวรรณคดีแทบทุกเรื่องจะสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้น ๆ เสมอ ดังที่ ดร. วิทย์ คีวะศรียานนท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ว่า

เมื่อพิจารณาลักษณะและการปฏิบัติงานของกวีเราจะสังเกตได้ว่า กวีถึงจะคุ้นเคยก็เปรียบเหมือนสามคน คือ นอกจากเป็นนักประพันธ์ช่างแต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรบนั้นสมัยนั้นและเป็นพลเมืองอีกด้วย เนื่องจากเหตุนี้นอกจากจะต้องสังวรในอาชีพประพันธ์ของตนในฐานะที่เป็นกวีแล้ว ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของคนสมัยนั้น ก็ย่อมจะทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียกับเหตุการณ์ที่ตนเห็นตำตาประจักษ์อยู่แก่ใจหาได้ไม่ และในฐานะที่เป็นพลเมืองอีกเล่า ก็จำต้องใส่ใจในเหตุการณ์บ้านเมือง ความเคลื่อนไหวของ

ประเทศชาติ ตลอดจนของชั้นและอาชีพที่ตน เป็นอยู่หน่วยหนึ่งอีกด้วย...
 เพราะเหตุว่าวิถีไม่ใช่เป็นแค่วิ หากเป็นคนที่เกิดในยุคใดคนหนึ่ง ซึ่งมี
 สิ่งแวดล้อม สภาพการเมือง และเศรษฐกิจแตกต่างกับสมัยอื่น...
 ความคิดความเห็น ความรู้สึกที่ตนมีอยู่เป็นส่วนร่วมกับคนร่วมสมัยก็ไม่
 วายที่จะแพร่งพรายออกมา ¹

ดังนั้น การศึกษานิทานสังข์ทองไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบบทละคร ซาตก
 คำฉันท์ กลอนสวด คำวอ หรือนิทานพื้นบ้านก็ตาม นอกจากผู้ศึกษาจะได้รับ
 สนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังได้ทราบถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของคน
 ไทยสมัยก่อน ทั้งในหมู่ชาวไร่ชาวนาและชาวบ้านธรรมดา และอาจได้คิดพิจารณาจาก
 ภาษิต คำพังเพยที่กล่าวไว้มากมายในเรื่องนี้อีกด้วย ดังผู้วิจัยจะยกมากล่าวที่ละ
 หมวดตามลำดับ

อนึ่ง เพื่อความกะทัดรัดของวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยจะขอระบุเฉพาะชื่อหนังสือ
 และหน้าของหนังสือที่อ้างข้อมูลไว้ในเครื่องหมายขลิบท้ายข้อความนั้น ๆ เท่านั้น
 ไม่เขียนลงในเชิงอรรถข้างล่างอีก เพราะผู้วิจัยได้อ้างถึงหนังสือเหล่านั้นในตอนต้น
 ที่กล่าวถึงเรื่องสังข์ทองเล่มนั้น ๆ แล้ว

¹ วิทยุ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. (พิมพ์ครั้งที่ 5,
 กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2518), หน้า 141 - 142.

1. สภาพความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

1.1 การปกครองบ้านเมือง

ในเรื่องสังข์ทองแสดงให้เห็นชัดว่า บ้านเมืองเราสมัยนั้นมีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ จะสั่งจับไล่อหรือฆ่าใครก็ได้ และมีการมอบราชสมบัติให้กับพระราชโอรสหรือพระราชบุตร-เชยที่มีความสามารถโดยไม่มีใครคัดค้านอีกด้วย และทุกสมัย (ที่แต่งสังข์ทอง) จะแสดงให้เห็นว่า เราเป็นเมืองใหญ่ มีเมืองขึ้นมากมายที่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวาย ดังตัวอย่างในสังข์ทองฉบับต่าง ๆ กล่าวอ้างไว้ว่า หัวสามนตม์มีเมืองขึ้นร้อยเอ็ด หัวเมือง ดังนี้

ลุดคองคองนั่งเหนือเก้าอี้
แต่บรรดาเมืองขึ้นของเราไซ้ไร
ผู้ใดมีโอรสปรางาม
ที่ยังไม่มีภริยา

ตรีสุสังเสนีนผู้ใหญ่
ทั้งร้อยเอ็ดเวียงไชยเคยไปมา
แต่ในสามสิบเศษชันษา
ให้จัดแจงแต่งมาทูลชานี

(สังข์ทอง พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 หน้า 94 - 95)

๗๑

...เจ้าผู้ครองเมือง นครอวตัก กษัตริย์ใหญ่กว้างพารา
หากมีเคชะ ไปทูลทูลสา นามชื่อพญา สามลเอกออง
ปกครองรักษา ประชาสี่บสร้าง รอยเอ็ดหัวเมืองบนนอม
สวยไรวัดธา นานาพราพรอม เสวยสี่บสร้าง

(คำขอเรื่องสุวรรณะหอยสังข์ หน้า 2)

ปางนั้นเจ้าจอมภารา ทรงนามท้าวสา มนต์ราชานนคะรณ
...มีเมืองออกร้อยเอ็ดไทย ถวายบุษปมาไลย ทรัพย์สินสุวรรณเนื่องนอง

(สังข์ทองคำฉันท เล่ม 1)

ในสุวรรณสังขชาติกล่าวรวม ๆ ว่า นครต่าง ๆ ในราชอาณาจักร ซึ่งหมายถึงเมืองขึ้น ดังนี้

... คำนี้แล้วจึงรับสั่งให้หาตัวมหาเสนาและราชโอรสราชธิดา ท้าวพระยาบรรดาอยู่ในราชอาณาจักรมาประชุมกันแล้วจึงดำรัสว่า "ท่านทั้งหลายจงประทับกายให้เหมือน ๆ กัน พาพวกเสนาพลนิกายออกจากนครต่าง ๆ มาประชุมกัน ณ หน้าพระลานที่เมืองนี้ เราจักให้ราชธิดาเลือกภักดาเอาตามชอบใจ"

(ปัญญาสชาดก หน้า 237)

นอกจากนี้ ในสังข์ทองคำฉันท์ยังบอกให้เราทราบว่ามีการแบ่งการปกครองออกเป็น สมุหนายก และสมุหกลาโหม มีพระยาจักรีและพระยาสุรสีห์เป็นหัวหน้าปกครอง แล้วแบ่งย่อยออกเป็น 4 ส่วน คล้ายกระทรวงในปัจจุบันนี้ คือ เวียง วัง คลัง และนา (ซึ่งแสดงว่าฉันท์นี้แต่งหลังจากสมัยพระบรมไตรโลกนาถแน่) ดังข้อความที่ว่า

กษัตริย์จักรี โทหังสุรสีห์ เวียงวังคลังนา รับราชวโร
 กาศบังคันลา ไคลถึงที่ศา ลาลุกขุนใน

(สังข์ทองคำฉันท์ เล่ม 1)

ในนิทานพื้นบ้านแทบทุกสำนวนก็มักกล่าวว่า ท้าวสามลีให้ป้าร้องไปยังร้อยเอ็ดหัวเมืองให้พระโอรสและนัคคามาให้ธิดาเลือกเป็นคู่ครองทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า ไทยเรามีเมืองขึ้นมากมาย ให้เจ้าเมืองเหล่านี้ปกครองตัวเองโดยอิสระ แต่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้ไทยทุกปี

๖.2 การแต่งกาย

ในสังข์ทองฉบับต่าง ๆ จะสะท้อนให้เราเห็นลักษณะการแต่งกายของชายและหญิง ทั้งพวกชั้นสูงและคนธรรมดาสามัญ สิ่งที่น่าสนใจเกิดอย่างหนึ่งทั้งหญิงชายก็คือ ก่อนที่

จะแต่งตัวจะต้องมีการอาบน้ำก่อนเสมอ ทั้งนี้เพราะเมืองไทยเป็นเมืองร้อน คนไทย
เป็นคนรักความสะอาด จึงต้องมีการอาบน้ำบ่อย ๆ ดังตัวอย่าง ตอนนางมณฑาจะเข้า
เฝ้าท้าวสามล ก็อาบน้ำก่อน ดังนี้

...ส่วนพระองค์เราใหญ่ยศ สระสรงกายฯ สิ้นขจร
ชำระเกศเกล้าวาริน แควงศทรวงยศ ฉายอนโกสิน
แล้วจอมนาริน ขึ้นบนแท่นทอง

(คำขอเรื่องสุวรรณะหอยสังข์ หน้า 7)

ตอนนางจันทาจะพานางจันทิที่เข้าเฝ้าท้าวศวิมล ก็อาบน้ำแต่งตัวก่อน ดังนี้

...แล้วให้สระสรงทรงเครื่อง รุ่งเรืองเพราะเพชรเจ็ดคัน
พี่เลี้ยงนางนมระคมกัน ผัดพักตร์ดั่งจันทร์เมื่อวันเพ็ญ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 27)

ตอนนางจันทาเทวีจะเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตเพื่อเลาะความฝันให้ฟังก็อาบน้ำ
ก่อน ดังนี้

...พระนางจันทาเทวีจึงสร่งน้ำชำระกาย เสร็จแล้วก็เข้าไปสู่ที่เฝ้า
ถวายบังคมแล้วทูลเลาะความฝันให้ทรงทราบ

(ปัญญาสชาดก หน้า 218)

ตอนนางจันทิจะตามเสด็จท้าวศวิมลไปตามหาพระสังข์ ท้าวศวิมลก็ให้
นางกำนัลนำเครื่องทรงมาให้แต่ง มีการอาบน้ำก่อน ดังนี้

...ครั้นแล้วณบาล มีพระอังการ เรียกกำนัลใน ไทยแตงน้ำอ้อม
กระลบเอาใจย สระสร่งอระไทย ส้มเคจจันทา แล้วทรงณษา
ผาดันรจนา ฉายาเคยทรง

(สังข์ทองกลอนสวด เล่ม 2)

๔๑

๒๖๗ ตอนที่๗ ค้าทั้ง 7 ของท้าวสามนต์แต่งตัวเพื่อเตรียมไปเลือกคู่ เป็นตอนที่บรรยายการแต่งตัวอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทำให้เราเห็นลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงสูงศักดิ์อย่างเด่นชัด ดังนี้

แต่งตัวตั้งใจจะให้งาม	ขมิ้นใส่สมมะขามขัดสี
แล้วอาบนำชำระอินทรีย์	ทาแป้งสารภีรินรวย
กระจุกตั้งคั่นของสองเงา	ฉิวพรุณมมเฝ้างามฉลวย
ใสน้ำมันกันนุกคุดกระหมวดมวย	ฉุดหน้าควยแบ่งฉนวนเป็นนวลแดง
นงผายกอยางต่างกัน	ชอชั้นเชิงชายลายกานแยง
สไบหนาเจียรระบาคตาคทองแดง	เข็มขัดสายลายแทงประจำยาม
สรอยนวมสวมสอดสังวาลวรรณ	คาบกุศันเรื่องรองทองอราม
กำไลสวมเกาคุดงาม	ใส่แหวนเพชรแวววาวครามสอดขับ
ทรงกรอบปักตรพรวนรายพรายแพรว	กรรเจียกแกวมณีสีสลับ
ใส่ตุ้มหูหอยพลอยระยับ	ครั้นเสร็จสรรพขึ้นเฝ้าท้าวไท

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 99)

ตอนนี้ชี้ให้เห็นลักษณะการเสริมสวยของหญิงไทยสมัยก่อนว่า มีการใช้สมมะ-
ขามขัดฉิวให้สะอาด แล้วเติมขมิ้นลงไปด้วยเพื่อให้ผิวเหลืองตั้งทองทา นอกจากนี้
เรายังทราบว่าผู้หญิงสมัยก่อนนิยมไว้ผมยาวเกล้ามวยไว้ มีการกันหน้า ใสน้ำมันผมห่มด้วย
แล้วใช้แป้งฉนวน¹ ฉุดหน้า ทาแป้งหอมตามร่างกาย

ตอนนั้นยังไม่มีกระโปรง ผู้หญิงต้องนุ่งผ้ายกต่าง ๆ ซึ่งมีเชิงเป็นลายก้าน
แยง มีการหมสไบ คาคเจียรระบาค และใช้เข็มขัดลายสวย ๆ ด้วย

จบ

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 อธิบายไว้ว่า "แป้งฉนวน
(โบ) น. แป้งข้าวเจ้า.

เครื่องประดับก็ใช้กำไลสวมทับกันเป็นวง ๆ ถึง 9 ชั้น สวมแหวนเพชร
ตุ้มหู และถ้าเป็นหญิงสูงศักดิ์ก็สวมกรอบหน้าค้วย

ในคำขอเรื่องสุวรรณะหอยสังข์ หน้า 15 ก็บอกถึงการแต่งตัวของชิตา
ทั้ง 7 ของท้าวสามล ดังนี้

...เจ้าคนางลูกท้าว ชูระชัคสี่ หวีหัวตามัน จวนจันใสแบ่ง
น้ำอบชะงวย โรลาทาแกม ไส้สายคำแดงเพ็ชรกอ ทับทิมสีแดง
แสงใสออกตอ คังแหวนคอกหยอเลางาม

แปลความว่า ลูกสาวทั้งเจ็ดของท้าวสามลก็อาบน้ำ หวีผม ไส้น้ำมัน ผัดหน้า
ทาแป้ง พรมน้ำอบ สวมสร้อยคอประดับเพชรและทับทิม สีแดงใสনারัก และสวมแหวน
สวยงามค้วย

สำหรับการแต่งกายของผู้ชายก็กล่าวไว้ว่า มีการนุ่งผ้ายก นิยมถือห่อ
บุหงา และใช้ยาคุมหัดหุเป็นเครื่องประดับค้วย ที่ขาดไม่ได้ก็คือน้ำหอม สมัยก่อนนิยม
ใช้น้ำกุหลาบกลั่น อาจใส่ไว้ที่ผ้าหมักก็ได้ นอกจากนี้ ยังนิยมถือพัดค้ำจิวเป็นเครื่อง
แกเขินค้วย

ตัวอย่างการแต่งกายของผู้ชายสมัยก่อน เช่น ตอนโอรสภคิตรีขันธ์ร้อยเอ็ด
หัวเมือง มาให้ชิตาทั้ง 7 ของท้าวสามลเลือกคู้ บรรยายการแต่งกายไว้คล้ายกัน
ดังนี้

...ผู้คุมบุรุษร้อยเอ็ดคนานุดคง เมืองสำรวญมุง ทุกท้าวหมายค้วยลายนีก
หยิบยกนุงแต่แต่คีก... บางนิทรหอมหลับจุนจวน รุงร่างคางชวน
กันโสดสรุงทรงงูษา สรอกสรูปสรพเครื่องโสภา ยาคุมบุหงา
บางถือบางทศจรุคแจรง คามจิวบันหวิวิมแดง ชาโปะสรคแสง
บัทชำมราคศรยทอง บางชมน้ำกุหลาบกลั่นกรอง กลิ่นระหลบปอง...

(สังข์ทองคำฉันท์ เล่ม 1)

ครั้นรุ่งแสงสุริยไต้ไตรศรี
 สูดเครื่องประดับระยับตา
 บ้างถือหอบุหงาทักยาม
 ทางองครายกรจรจรวัล

ทั้งร้อยเอ็ดกษัตริย์ทรง
 แต่งกายโอวตประกวดกัน
 ผาหมขุนน้ำกลีบกลัน
 พากันเข้าไปในวัง

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 98)

... ลูกจากไสยา เอ็นหาเรียกร้อง ทาสีขาวช้ำคนใน ฟังไปอาบน้ำ
 ชัดไคสีไล้ สบเมืองไทย กอนยีสืบหา เอาพอกเนื้อตัว
 ผิวพรรณตาหนา เกษาโลมาพอกซึก แลวตบจันทอม สีฟองลุมพัทธร
 ฝันแผนผาศรัวใบ หวีฉมแซกป้าย ทวยตามสมัย เสือชาติแพรลาญ
 เตียวรัชชากาย เตะตะดินฉม เปนวงหน้าสวย จัดแจงแยงทวยผอเนื้อ...

(คาวซอสุวรรณะหอยสังข์ หน้า 14 - 15)

แปลความว่า (ลูกษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ด) ตื่นขึ้นเรียกหาบ่าวไพร่รีบไปอาบน้ำ
 ธุเหงื่อโคล พอกสบู่ทั่วตัว สระผมเข้า แล้วประพรมน้ำหอม ทาหินสอพอง สวมเสื้อผ้า
 หวีฉมแสงป้ายตามสมัย สวมเสื้อแพรลาย นุ่งกางเกงชากวย กันดินฉมเป็นวงหน้าสวย
 งาม แล้วส่องกระจกดูตนเอง

จะเห็นได้ว่า ในคาวขอมมีการเปลี่ยนแปลงเสื้อผ้าจากการนุ่งผ้ายก หมี่ผ้าหม
 มาเป็นการนุ่งกางเกงขาสั้นเพียงครึ่งน่องแบบจีน และสวมเสื้อแพร นอกจากนี้ ยังมี
 การใช้สบู่พอกทั่วหน้า สวมมะขาม เล็กถือบุหงา ทักยามแล้ว แต่ยังคงใช้เครื่องหอม
 คือ แป้ง และน้ำหอมตามเดิม และสิ่งที่จะขาดไม่ได้คือการพิถีพิถันในการหวีผม

ยิ่งถ้าเป็นตัวเอก เช่น พระสังข์ก็มีเครื่องประดับมากเพิ่มขึ้นอีก แต่ก็ต้อง
 ประกอบด้วยเครื่องหอม และเครื่องประดับเพชรพลอยเสมอ เช่น

แล้วซักสีฉวีวารณผดผอง
 สุกนฐาประทีนกลินเกล้า
 ภูษาผาทิพกระสันทรง

คังทองชมพุนทเนื้อเก้า
 สนับเพลาเชิงงอนซอนขับ
 จีบโจงหางหงส์ประจงจับ

ปันเหงงเพชรพรรณรายสายบานพับ ทองกรแก้วกุกามงามเงา สร้อยสนสังวาลวรรณกุดันดวง กรรเจี๋ยกรจําหลักลายชายขวา หอยอบะนฤมิตินคณษย	เพื่อห้อยพลอยประดับทับทรวง ทับทิมเทาเม็ดขาวโพคโชติชวง รุ่งรวงช้ำรงค์เรือนครุฑ บรรจงทรงนวมมงกุฏ งามดั่งเทพบุตรในชั้นฟ้า
---	--

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 200)

นอกจากจะบอกลักษณะการแต่งกายของกษัตริย์แล้ว ยังกล่าวถึงการแต่งกายของคนธรรมดาเรื่อยขึ้นไปถึงชนชั้นขุนนาง ซึ่งมักจะพิถีพิถันในเรื่องผ้าถุง และทรงผมมากกว่าสิ่งอื่น ตัวอย่างเช่น การบรรยายลักษณะการแต่งกายของชาวเมืองสามนคท์ที่จะเข้ามาเฝ้านางรจนาลือลือเป็นคู่ครอง ดังนี้

เหลาพวงอศุทริวิรูปร่าง หวีกระจายรายเส้นเป็นแปรงชัน บ้างคิดตำรับใหญ่เอาใพ้อัง แคนใจไม่มีใครจะเรียบรอย ขุนนางต่างแต่งตัวล่อง บ้างนุ่งลายพันทองล่องนึ่งลูก บ้างทําแปงแต่งตัวนุญฉาย บ้างนุ่งหมสมตัวตามจน	คัดม้วยกันอย่างให้ส้อยสั้น เช็ดน้ำมันกันหน้าคุดยมีคณษย กระจุกตั้งนึ่งหยงกงคอสอย เผ่าตะบอยหรีหัวมัวเมา... นุ่งยกทองเกี่ยวสานสีหมากสุก คูกะปุกกะปุกกรุกกราย... นุ่งลายนอกอุยงทางบักสน สับสนอลหมานไม่หลับนอน
---	--

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 105 - 106)

การใช้เชมมาควันผสมน้ำมันใส่ผมให้ดำ กันหน้า และการถอนผมกันใรนี้ นิยมทำกันทั้งหญิงและชาย ทั้งเจ้านายและสามัญชน เช่น ตอนนางรจนาไปอยู่กับเจ้าเงาะก็กล่าววว่า

เมื่อนั้น
จับกระเหมาใส่สู่มันกันไร
ทุาแย่งแดงตัวไม้มัวหมอง
นุ่งผาจักกสิบจับชายพก

รจนาสาดะวนลนควันไต้
ถึงยากเย็น ใญ่ใจมิไทรก
ผัดุหนานังมองสองกระจะจก
แลวยกของมาไหผัวกิน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 136)

อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการนิยมถอนไรผม แม้กระทั่งคนที่แก่แล้วขนาดนางจันท์เหวี ตอนที่ไปตามพระสังข์ก็ว่า

...ถึงทั้งแก่แลดยังพริ้งเพรา ไรจุกโตแทบเท่าสองนิ้ว

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 246)

6.3 1.3 การละเล่นและกีฬาต่าง ๆ

การละเล่นที่กล่าวถึงในสังข์ทองมีมากมายหลายชนิด ทั้งที่ยังมีเล่นอยู่ในปัจจุบันและที่เลิกเล่นไปแล้ว ที่กล่าวไว้มากที่สุดเห็นจะได้แก่ ก้าวขอสุวรรณหอยสังข์ รองลงไปคือบทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ส่วนสังข์ทองฉบับอื่น ๆ มีกล่าวไว้เพียงอย่างเดียว คือ กีฬาคลี่¹ (ในสุวรรณะสังข์ชาตกเรียกการ เล่นคลี่ว่า ชลขบ) จบ

ในคำขอมีกล่าวถึงการละเล่นไว้มาก่อนที่ท้าวสามลจัดฉลองพระสังข์ให้ครองเมือง ดังนี้

¹ คุรายละเอียดในภาคผนวก ข.

... เหน็ดการกีฬา มีสารพัด ฟ้อนดาบคู่ดาเจิงชาย เล่นกวัดแกว่งคอน
 ฟ้อนรอกบ่วงหวาย หลางฟองอุบาย ขึ้นฟูกางจอง ไปบนเวหา
 ตีกลองทุบหมอง เหมือนเคียวคินลมพื้น หลางฟองแตงปุม จักใส่ออกตื่น
 มากองส่องหน้าคนดู ฟองเหลนยักและ ลับเลียมตาหู ฟองเอางู
 เหาพิษมาเหลน เอาเกี่ยวกอดหวน ล่าคอบเป็นเสน เหมือนสายคอกคำ-
 กะลอง ฟองตอยตีปุม ดังเหมือนเสียงฆ้อง เอาตาออกเหลน
 เป็นไฟ ฟองขึ้นต้นไม้ แลวริงตกไกล หลางฟองกินไฟ เอาควันออกกน
 ฟองเอาเชื้อกเซิง ปายบนสงบัน แลวไต่ไปมาแอนฟอน... พนนก้นหื้อ
 แทรงรูปปูปลา นาโกรูปช้าง เขาเขียนแถมเป็นลาย พายสี่พายปอก
 พายทองมีหลาย มะแกว่มือพาย ลีบหายบหนอย

(คำวขอสุวรรณหอยสังข์ หน้า 138 - 139)

แปลความว่า การกีฬา มีสารพัด เช่น ฟ้อนดาบ แกว่งคอน ฟ้อนลอบบ่วงหวาย
 บางคนก็ถารมขึ้นไปบนฟ้า แล้วตีกลองเหมือนกับบูบนดิน บางคนเอามืดแทงทองควักใส่
 ออกมากองข้างหน้าคนดู บางคนก็เล่นหูเล่นตา บางคนเอางูเหาพิษมาเล่นพันคอเหมือน
 สร้อยคอทองคำ บางคนตีทองเสียงดังเหมือนฆ้อง และมีไฟออกที่ตา บางคนขึ้นต้นไม้
 แล้วกระโดดลงมาได้ไกล บางคนกินไฟแล้วให้ควันออกมาทางก้น บางคนเอาเชื้อกเซิง
 ให้อูแล้วไต่ฟอนไปมา... ให้อูมีการพนน แทรงรูป ปู ปลา วัว ช้าง เล่นไฟสี่สี¹
 (ไฟสี่เช็ก) ไฟปอก ไฟทอง เล่นหมากแกว²

¹ คุรายละเอียคใน ดิสุตร ธนชัยย์, คุมีเอการพนน. (พระนคร : สำนัก
 งานสุตรไพศาล, 2516), หน้า 67 - 68.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 214 - 215.

ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 กล่าวถึงการ
ละเล่นไว้ในตอนที่นางพันธุรัตจัดงานสมโภชรับขวัญแตกต่างจากในคำวชอย่างมาก ดังนี้

ให้แต่งโรงราชูพิธิ	เพ็ญไชยบายศรีตั้งชายขวา
หนละคร โขนหนังของระทา	เครื่องเล่นนานาบรรดามี
ทั้งระเบงระบำปล่ามวย	พร้อมควยสูงคีตคีตคี
จิวจาวเสภาชาตรี	มิโหรีครึ่งทอนมอญรำ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 70)

จะเห็นได้ว่าการละเล่นมากมาย ทั้งหุ่น ละครนอก และละครใน ละคร
ชาตรี โขน หนัง ดอกไม้ไฟ ดอกไม้กล ระเบง ระบำ มวยปล้ำ จิว ครึ่งทอน มอญรำ

การละเล่นและกีฬาต่างกล่าวข้างต้นนี้ นอกจาก ไฟ และมวยปล้ำแล้ว ใน
ปัจจุบันมักไม่ค่อยนิยมเล่นกันนัก จะมีเล่นบ้างก็ในโอกาสพิเศษจริง ๆ เช่น เทศกาล
ขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ งานประจำปีของวัดต่าง ๆ ยังคงจัดให้มีการแสดง จิว หุ่น โขน
หนัง (ตลุง และหนังใหญ่) และการเล่นกลต่าง ๆ ตลอดจนการแต่งดอกไม้ไฟหรือ
ดอกไม้กลบ้างแต่ไม่มากนัก

จิวนั้นปัจจุบันนี้ที่จัดให้เล่นเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง คือ "งานทิ้งกระ
จาก" ที่วัดพนัญเชิง จังหวัดอยุธยา ที่วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง ที่ตลาดเมืองสุพรรณบุรี
และที่วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่พวกคนจีนจัดขึ้น

กรมศิลปากรพยายามรักษาศิลปะการแสดงเหล่านี้ไว้โดยจัดให้มีการแสดง
โขน ละครนอกและละครใน ตลอดจนการฟ้อน การรำ ประเภทต่าง ๆ ณ โรงละคร
แห่งชาติบ้างเป็นครั้งคราว และมีการจัดแสดงทางสถานีวิทยุโทรทัศน์เป็นประจำทุก ๆ
เดือนอีกด้วย

สำหรับละครนอกนั้น ยังเป็นที่นิยมของคนที่เชื่อในเรื่องขนานพระพุทธรูป
และเจ้าพ่อต่าง ๆ อยู่มาก จะเห็นได้ว่าการแสดงละครแก่นที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง

(ทรงข้ามสนามหลวง) กรุงเทพมหานคร ทุก ๆ วัน ยังมีคนนิยมไปดูละครกันมากทุกวัน
ด้วย ที่วัดพนัญเชิง จังหวัดอยุธยา ก็มีคนหาละครมาเดินแถบนี้เป็นประจำแต่ไม่สม่ำเสมอ
เสมอทุก ๆ วันเท่านั้น บางวันอาจไม่มีก็ได้

ส่วนที่จัดละครไว้ประจำวัดก็มีที่วัดโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่ไม่แสดง
เป็นเรื่องเป็นราวเหมือนที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และที่วัดพนัญเชิง คงรวบรวมรำถวาย
มือเท่านั้น

ที่วัดมงคลจินดารามไธสง (นิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า วัดไธสง) ขณะที่จัดให้มี
งานประจำปีของวัดในราวกลางเดือน 5 ได้จัดหาตัวละครมาขายมารำถวายมือถวาย
หลวงพ่ไธสง โดยให้ผู้เก็บซื้อบัตรละครแถวละ 10 บาท ใครบนไว้ก็แถวก็แก้ให้หมด
แล้วละครก็จะรำถวายมือครบตามที่คนเก็บไว้เป็นรอบ ๆ ไป

สำหรับมอญว่านั้นยังนิยมจัดให้มีในงานศพ และงานบวชนาคตามชนบทอยู่บ้าง

วิธี นับว่าเรื่องสังข์ทองมีคุณค่าในด้านการเล่นอุยมีใช้น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในบทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 นั้น บอกให้เราทราบถึงพระราชนิยมของ
รัชกาลที่ 2 ในเรื่องละครอย่างแจ่มชัด ดังกลอนตอนที่ท้าวสามนต์สั่งให้พนักงานจัด
มหรสพแสดงในการสมโภชพระสังข์ หลังจากศึกตีชนะพระอินทร์ ว่า

ไปปรึกษาครูละครมันก่อนเหวย
อิเหนาเรื่องมีสาอณากรรม

ใครเคยรำดีที่ชยัน
จะประชันคาน้ำดังเมื่อครั้งคราว ¹ ๑๗

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง,

การละเล่นซึ่งปรากฏในสังข์ทองนี้ ในบทละคร เรื่องอิเหนาก็กล่าวไว้ทำนองเดียวกัน เช่น ตอนกล่าวถึงการจัดมหรสพครั้งจะอภิเษกจรกากับนางมยุมา ดังนี้

บอกกล่าวเหล่าพวกโขนละคร
ให้เปรียบมวยชอมคู่โคคู่คี่

ให้มานุอนุโรงรำประจำที่
ตามไถไสบายชี่ชื้อบาย

บัดนั้น
ครั้นรุ่งก็รีบแต่งกาย
พวกโขนเบิกโรงแล้วจับเรื่อง
ตกลงเล่นเจรจาเป็นท่าทาง
ละครเล่นอุณรุทสมอุษา
ทาบทุสมบทคงามดี
พุกทนต์ชูเชิดชักสาย
เล่นเรื่องพระรามคลังมาลีดา
บางเที่ยวหึงมอญรำทำกรีกกราย

พนักงานการเอนทั้งหลาย
อุสูรนายวานรมนุษย์นาง
สื่อเมืองอุคงคุดพททาง
ทั้งสองขวงอูางอวฤฤทธิ
นายโรงรุ่งอร่ามบี
ทวงที่ชมบายชายตา
คดองคุดายคุดร่าทำทา
ตะวันบายปลอยมาอุปการ...
พุกดูชบายสร วสเสเฮฮา...¹

๖๕๗ 1.4 การแต่งงานและการดำเนินชีวิตครอบครัว

ในเรื่องสังข์ทองนี้กล่าวถึงเรื่องการแต่งงานไว้ตรงกันหมดเพียงตอนเดียว คือ ตอนท้าวสามนต์ให้ธิดาทั้ง 7 เลือกคู่เพื่อจะจัดการแต่งงานให้ เพราะเห็นว่าธิดามีอายุพอสมควรแล้ว และอีกประการหนึ่ง อยากจะหาคนครอบครองบ้านเมืองแทน เพราะพระองค์ชรภาพมากแล้ว และตนเองมีแต่ราชธิดา แสดงว่าประเพณีแต่ดั้งเดิมของไทยไม่เคยให้ผู้หญิงครองเมืองเลย สถานภาพของผู้หญิงต่ำต้อยกว่าผู้ชายมาก สังคมสมัยก่อนถือว่าหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ไม่สามารถจะปกครองตนเองได้ ตอนเด็กก็ให้อยู่ในความดูแลของบิดามารดา พอโตเป็นสาวต้องรีบให้แต่งงานจะได้อยู่ในความ

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. บทละครเรื่องอิเหนา, หน้า 498 - 499.

คุณของสามี หญิงจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสามี ถ้าได้สามีที่ดีความีหน้ามีตา เชิดชูวงศ์ตระกูล เพราะถือว่า "สามีมีอยู่แล้วเสมือนจักรแก้วอันกินแก่ศ งามหน้างาม เนตรทุกเวลา" ¹ คตินี้ถือกันมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

ดังนั้น เมื่อรจนาลือชื่อเจ้าเงาะเป็นสามี ทุกคนจึงพากันโกรธแค้นตีว่า และตัวท้าวสามนต์ถึงกับขับไล่ให้เจ้าเงาะและรจนาไปอยู่ที่กระท่อมปลายนาที่เดียว เพราะถือว่า ทำให้ลำบากขายหน้าแกวงศ์ตระกูลมาก

ตามธรรมเนียมก่อนเมื่อแต่งงานแล้ว ก็มักจะอยู่ร่วมกับบิดามารดา โดยแยกปลูกันเล็ก ๆ ในอาณาเขตเดียวกัน เช่น พี่สาวทั้งหกของนางรจนาก็อยู่กับหกเชยทีในวัง

การดำเนินชีวิตภายในครอบครัว ถือว่าพ่อแม่เป็นใหญ่และพ่อแม่มีภรรยาหลายคน อันเป็นเหตุให้มีการอิจฉาริษยากัน เช่น ท้าวยศวิมลมีเมียสี่ชายชาวแล้วยังมีสนมอีกมากมาย เห็นได้ตอนที่บอกจะยกสมบัติให้ลูก ดังนี้

เห็นนางในนอนหัวทุกตัวคน	ตรัสบอกยุบลสนทนา
คุกอนเหล่านางทิ้งหลาย	เราหมายมุ่งมาดปรารถนา
จำนงจะประสงค์ลูกยา	ไม่เห็นแก่หน้าอันทาศิโร
ชวนกันตั้งจิตพิฆฐาน	บนบานตามชอบอุทิศสาส์น
ใครเกิดบุตรชายใจ	เวียงชัยจะให้แก่ลูกรัก

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 2)

๑๑

¹ สำนักวัดถนน, เวสสันดรชาดกกัณฑ์ทานกัณฑ์. (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, พิมพ์ครั้งที่ 13, 2507), หน้า 72.

เมื่อแต่งงานแล้วหญิงมีหน้าที่ต้องปรนนิบัติสามี เห็นได้จากนางรจนาปรนนิบัติ
เจ้าเงาะเป็นอย่างดี ดังนี้

จึงปฏิบัติผูกหมอนที่นอนใน	ชวนให้ทรงธรรม์บรรทม
แลวนั่งนวดพันทันคั้นบาทา	คลี่ผาของตัวให้ตัวหอม
ปรนนิบัติพิศวีโปกลม	นงเยาว์นิยมนมสpong

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 130)

นุ่งผ้าจุกดัดจีบชายพก	แล้วยกของมาให้ตัวกิน
จีบพลูใส่ซองรองลำดับ	เอามือคัพผาหมากจนปากบิ่บ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 136)

ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า คนสมัยก่อนนิยมกินหมากกันด้วย และเห็นได้ชัดว่า
ภรรยาจะต้องไม่รับประทานพร้อมกับสามี แต่จะต้องรับประทานทีหลัง ในตอนที่พระสังข์
ครองเมืองแล้วก็เน้นให้เห็นประเพณีนี้อีก ดังนี้

บัดนั้น	เหล่านางพนักงานน้อยใหญ่
ถึงเวลามาเชิญเครื่องไป	เรียงเรียบเทียบไวเหมือนอย่างเคย
สาวสาวเหล่านางที่โปรดปราน	เขาเคียงคอยอยู่งานที่เสวย
ทั้งนางรจนาทรมเชย	หมอบเฝ้าตามเคยทุกเวลา
เมื่อนั้น	พระสังข์สุริยวงศ์พงศา
เสวยเครื่องเอมโสมโภชนา	อรอยรสโอชาชอบพระทัย

กลอนตอนนี้ชี้ให้เราเห็นถึงความสะดวกสบายของคนที่อยู่ในราชสำนักได้คือว่า
ไม่ต้องนั่งทำอาหารรับประทานเองเลย จะมีพวกวิเสททำไว้ แล้วพนักงานมานำไปให้
ถึงที่ มีมเหสีและสนม (ของพระสังข์) มาคอยปรนนิบัติอยู่ใกล้ ๆ ตนเองเพียงแต่ตัก
เข้าปากเคี้ยวเท่านั้น

อีกตอนหนึ่งทีแสดงให้เห็นว่า พวกในราชสำนักไม่ต้องทำอะไรเลย ได้แก่
ตอนที่นางรจนาคำครวญกับเจ้าเงาะตอนไปอยู่ด้วยกันทีกระหม่อมว่า

นอู่นี่กำเนิกเกิดมา	จะหุงข้าวหาปลาทีไม่เคย
แต่กอนรอนชะโรอยู่ในวัง	วิเสทหามาตั้งให้เสวย
ไม่เขาเนื้อเขาใจอย่างไรเลย	อกเอยม็กรมกั้จำเป็น

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 129)

ตอนหกเชยจะออกไปหาเนื้อหาปลาทีแสดงให้เห็นชัดว่า ไซ่บ่าวไพร่มากมาย
ทำแทนตนได้ทุกอย่าง เป็นคนว่า ขนแบกแหอวน พายเรือไปหาหรือลงช่วยคักปลาให้
บ้างก็มี ทั้งภรรยาทีเตรียมขนมไปให้เพื่อหิวกลางทางด้วย ดังนี้

เมื่อนั้น	ฝ่ายเจ้าเหล่าหกเชยใหญ่
ครั้นรุ่งเรือหาซาไท	บ่าวไพร่นับรอยไม่น้อยเลย
แดงองคทรงเสื่อลงเรืออวน	แหอวนข่องใครเอาไปแหวย
ภรรยาหาขนมมเนย	ตามเคยขนส่งลงมาพลัน
ครั้นจัดแจงพร้อมมูลไม้ซาคเหลือ	ให้ออกเรือจากที่ขมิขมัน
เรืออวนเรือแหแจจัน	เร่งกันตามนายพายมา

หูกองคทรงแหทอปลา	ดอยมาสองฟากลากเบ้คราว
บางเอาลอบลงคักคักสวิง	ริมตลิ่งลากอวนอ้ออว

แล้วพายเสียบฝั่งมาทั้งพวก	ถือนมุกยื่นคอยแหงหัน
บางลงเผือกบิคคลองไวสองชั้น	แล้วช่วยกันคีน้ำรามา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 140 - 141)

ส่วนชีวิตความเป็นอยู่ของคนธรรมดาในท้องถื่นยากเข็ญมาก เห็นได้จาก
นางจันท์เทวีซึ่งไปอยู่กับตายายซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดา ต้องทำงานหนัก คือ

ครันคำคักน้ำคำข้าว
เก็บผักเหี่ยวหักพื้นมา

ครันรุ่งเช้าเจ้าเขาป่า
กัลยาตาชายไคเลี้ยงตัว

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 20)

นางรจนาก็ไปอยู่กับเจ้าเงาะก็ตองทำงานหนัก เช่น ทอผ้าและปั่นฝ้าย ขณะที่
เจ้าเงาะก็รักขับเสภา เป็นกอร์บันเหิงแบบชาวบ้าน ดังนี้

เจ้าคำพร้าสอนสั่งเสีย
เจ้าเงาะหัดคีกรับขับเสภา

ให้เมียปั่นฝ้ายทอผ้า
รจนาปั่นฝ้ายสบายใจ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 133)

ส่วนชีวิตชาวบ้านทั่ว ๆ ไปก็มีการทำไรไถนาเป็นพื้น จะเห็นได้จาก
บรรยายสภาพเขตแดนเมืองสามนตไ้วว่า

บัดนั้น
ลวนแคลงหลานชวยนายโคบาล
ครันกินข้าวเขาแฉวงจากเรือน
เปิดคอกไล่โคของตน
ครันออกมาถึงที่ทำอะไร

ฝ่ายพวกเด็กเด็กชาวบ้าน
อยู่ปลายแดนคานกรุงสามนต
เหี่ยวรุ่งเรียกพวกเพื่อนสับสน
ถือปฏิภักตางคนตอนมา
จึงพลอยโคไว้ให้กินหญ้า

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 90)

สภาพที่อยู่ของคนชนบทมีบอกให้เราทราบได้จากตอนที่เสนาไปสร้างกระโจม
ให้รจนาและเจ้าเงาะอยู่ ดังนี้

ครันถึงจึงเหี่ยวเกี่ยวแฝก
บางกลอมเสาเกลวฟากมากมี
แล้วปักปุเสื่อผูกผูกมุงมาน
หึ่งลูผักผักแพงแตงกวา

ตัดไม้ไผ่แบกมาคั้งมี
ปลูกกระโจมลงที่ทองนุา
หมอขาวเชิงกรวนคุ่มน้ำทา
จอบเสียมมีดพร้าหาพรอมไ้ว

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 117)

ในด้านการแต่งงานและการดำเนินชีวิตครอบครัวนั้น สังข์ทองฉบับอื่น ๆ ไม่ค่อยได้กล่าวไว้ให้เห็นอย่างเด่นชัดเหมือนในฉบับรัชกาลที่ 2 นอกจากในคำวขอสุวรรณะ หอยสังข์ที่กล่าวไว้คล้ายคลึงกับในฉบับรัชกาลที่ 2 มาก จึงขอยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบให้เห็นเพียงตอนเดียว ได้แก่ ตอนเสนาไปสร้างกระท่อม ดังนี้

เสนาทันใจ ไพร่โตช้าช้อย เอาเสียบสูบมีดพร้า ไปถึงป่ายนา
 เร็วไวบชา แลวกัฎากุ่ผู้ยวถ่างพัน เสนาคนไซ หลุยคนกับกัน
 พองก็ตัดพัน เอาไม้ไผ่แจ้ พองก็บถาง ซี่คูนตะแหล
 บุงพองไฟควาฟากขับ ลอมฮัวถมหนาม เค็ดไม้แวกทับ
 พองแปงแตงทองนอนนาง สานแวงอือบทับ ใบไม้ชันกาง
 หลังคามุงฟาง แปงจานแวกอ้อม ครวไฟทุกิน ก็มีเป็นทอง
 ขับฟากวางลวาคพัน คนที่ไปแปง แสงวันบาคิน กับหนานเทพแก้ว
 หนานวงและเสนาเกา ชื่อทาวประสงค์ เขาไปก็คโรง
 ปายุนาโตงกวาง กั้นวาเสร็จสัพ แลวกลับมาบ้าน เขาไปทูลความ-
 กล่าวชี้

(คำวขอสุวรรณะหอยสังข์ หน้า 35)

แปลความว่า เสนาและไพร่ทั้งหลายก็ถือมีดพร้าไปยังปายนา ทำการคายนหา บ้าง ตัดไม้ไผ่บ้าง บางคนก็ปรับพื้นดิน บ้างก็เอาหม้อคามาसानสำหรับมุงหลังคา บ้างก็ สับไม้ไผ่ทำฟาก ทำรั้ว บ้างก็แตงทองนอน บ้านก็สานแวงบิดบ้าน เอาใบไม้ชันกลาง หลังคามุงฟาง และทำชานบ้าน ครวไฟ สับฟากปูพื้น คนที่ไปสร้างกระท่อมได้แก่ แสงวัน หนาน¹ เทพแก้ว หนานวง และทาว² ประสงค์ เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็กลับมาบ้าน ไปทูลท้าวสามลีให้ทรงทราบ

¹ หนาน คือ คนที่เป็นบัณฑิต คือ สีกจากพระแล้ว.

² ทาว คือ ผู้มีเชื้อสายพระเจ้าแผ่นดิน.

จะเห็นได้ว่ามีการบอกแจ้งรายละเอียดเป็นเยี่ยงว่าในสังข์ของรัชกาลที่ 2 มาก บอกแม่แต่ชื่อของคนสร้างกร ะทอมอีกด้วย ผู้แต่งคงจะให้ดูเป็นเรื่องจริงจึงน่าเชื่อถือยิ่งขึ้นนั่นเอง

1.5 การสื่อสาร

ในเรื่องสังข์ทองแสดงให้เราเห็นว่า สมัยนั้นยังไม่มี การไปรษณีย์ นิยมใช้คนติดต่อยังเมืองต่าง ๆ โดยตรงทั้งไกลและใกล้ แต่มีการเขียนสารกำกับให้คนถือไปเห็นได้ในตอนที่ท้าวสามนต์บอกให้เสนาประกาศข่าวร้ายให้รอยเอ็ดหัวเมือง ส่งโอรสมายังเมืองสามนต์ ดังนี้

จงแต่งตราว่าตามความใน ให้คนเร็วรีบไปทุกเขตชนันท์

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 95)

แล้วสั่งเสมียน รีบเขียนจะใจ ครอบรอยเอ็ดใบบุญ
จารึกหลังของ ถูกทองเรียบรอย ประทับรูปหนากาองค์แล้ว
เรียกดูมาไซ วางอาชญาปง ครอบรอยเอ็ดคน ถือสารใส่เกล้า
ถือไปส่งถึง นครเขาเจ้า รอยเอ็ดพาราเขตคาย

(สุวรรณะหอยสังข์ หน้า 7 - 8)

แปลความว่า แล้วสั่งเสมียนรีบเขียน (สาร) โดยเร็ว ครอบรอยเอ็ดใบ แล้วเขียนบนหลังของให้ถูกทอง แล้วประทับตราสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน และมอบให้ ลามรับผิดชอบไปครอบรอยเอ็ดคนถือสาร ไปส่งให้ถึง เมืองทั้งรอยเอ็ดนั้น

ตอนพระสังข์ถูกพญานาคส่งให้มาอยู่กับนางพันธุรัตก็มีการเขียนสารลงใน แผ่นทอง ดังนี้

แล้วเอาแผ่นสุวรรณบันทึก จารึกเป็นราชูสาร ศรี
สั่งลูกชายพลันทันที จงส่งให้ยกนี้ที่ลงมา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 62)

ในสังข์ทองคำลอนสวดเล่ม 1 พญานาคก็มีการเขียนสารให้พระสังข์นำไปให้
นางพันธุรัตเช่นกัน ดังนี้

สังข์ทองน้อยไทย ลูกรักพ่ออา เจาอย่าตั้งใจ
จักแต่งสารไปย ใหญ่รู้อาการ

นอกจากนั้น พระอุษียังเขียนกำกับให้พระสังข์นำไปให้นางพันธุรัตอีกเช่นกัน
ดังนี้

สารตราเอาไทยไปย เป็นสองใบยหังนาคา
อย่าให้ยมารยักษา มาปองฆาพระน้อยไทย

(สังข์ทองคำลอนสวด เล่ม 1)

ยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง คิดต่อถึงกันนั้น นิยมใช้แพไขเรือเป็นส่วนใหญ่
ทั้งในปัญญาสชาดก ในนิทานพื้นบ้าน และในบทละคร สังข์ทองรัชกาลที่ 2 แสดงให้เห็น
ว่าเมืองไทยสมัยนั้นมีทะเล แม่น้ำ และลำคลองมากมายใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้ดี
เช่น ตอนเนรเทศนางจันท์เทวีและหอยสังข์ (ในบทละคร) ก็นำลงเรือไป ดังนี้

ว่าพลางเชิญนางลงนาวา มีชู้บ้ายจากจากสถาน
ทางสิบหาวันกันดาร พนบานไกลที่ไม่มีคน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 18)

ในสุวรรณสังข์ชาดก จากปัญญาสชาดก หน้า 226 ก็ว่า

พระราชานั้นหลงเชื่อถ้อยคำราชเทวีผู้โง่เขลา นำเราตถาคตกับมารดาไป
ลอยแพเสียในกระแสน้ำคงคา

ในเรื่องนี้มีการเดินทางทางบกอยู่บ้าง ยานพาหนะที่ใช้มีทั้ง ม้า ช้าง และ
รถ (ใช้เฉพาะในคาวชอ ซึ่งแต่งขึ้นหลังสมัยรัชกาลที่ 5) ตลอดจนการเดินเท้า

ในสมัยนั้นยังไม่มีวิทยุและโทรทัศน์ใช้เลย จะข่าวประกาศให้ประชาชนทั้งใกล้
และไกลรู้จักของใช้การดีของรองประชุมเรื่อยไป แต่สมัยนั้นเมืองคงจะเล็กจึงข่าวรองได้
ทั่วเมืองสามนต์ภายในวันเดียว ในตอนที่ข่าวสามนต์ให้ข่าวเมืองทุกคนเข้ามาให้นาง
รจนาเลือกเป็นคู่ครอง ดังนี้

บัดนั้น	เสนา นายอำเภอน้อยใหญ่
ทั้งรู้ว่าของดีของรองข่าวไป	ทั่วในจังหวัดนครราชสีมา
พรุนี่แต่มีคชขุมขมัว	จงจัดแจงแต่งตัวให้ออกอา
เขาไปหน้าพระลานชานชาลา	พระธิดาจะเลือกเป็นคู่ครอง

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 105)

อีกตอนหนึ่งที่แสดงว่าเมืองนี้เล็ก เพราะมีพลเมืองเพียงแสนกว่าเท่านั้น
เช่น ที่ข่าวสามนต์ถามเสนาว่า

ที่อยู่บานนอกชอกนา	คนในเมืองเราถึงแสนกว่า
	ขี้นมาหมคดินแฉวหรือยัง

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 109)

1.6 การติดสินบนและการใช้กลอุบายต่าง ๆ

แม้ว่าเรื่องสังข์ทองนี้จะแต่งไว้นานเป็นร้อยปีแล้ว แต่ก็ยังชี้ให้เห็นว่าคนสมัย
ก่อนเป็นคนที่ไม่ซื่อตรง เช่น นางจันทาคิดสินบนสาวใช้ด้วยแหวน ให้เอาทองไปให้โหร
3 ชั่ง เพื่อทำนายนางจันท์เหวี่และหอยสังข์เป็นกาดีบ้านกาดีเมือง แล้วจะให้ทีหลังอีก
5 ชั่ง การก็สำเร็จได้ด้วยดี ดังนี้

บัดนั้น	สาวใช้ไ้คู่กินสินจ้าง
เคารพนบนอบแล้วตอบพลาง	ดูแล้วอวยบาทมาระคางใจ...

บัดนั้น
สมจิตคิดไว้จะให้นาง

โหรใหญ่ไต่กินสินจ้าง
พลัดพรากจากปรากฏไปทางไกล

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 6 - 7)

อีกประการหนึ่ง การใช้อุบายเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อจะทำการที่ตนปรารถนา ให้สำเร็จ โดยไม่เกรงเสื่อมเสียชื่อเสียงนั้นก็มาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ดังตอนที่โหร คิคจะห้ามมิให้มีร้ายกับสาวไซ้โดยหลอกให้ไปหีบบุหรีให้ แต่สาวไซ้รู้ทันเสียก่อน ดังนี้

แลหญิงผู้เปื่อยคนทีบนเรือน
สาวไซ้เจ้าเขาไปในที่

อีกเอื้อนจะใคร่ประสมศรี
วานหีบบุหรีที่ริมเตียง

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 7)

อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่เสนาจะจับพระสังข์มาฆ่าก็ใช้อุบายหลอกว่าจะให้ของ เล่น ดังนี้

เจ้านั่งเล่นอยู่แต่ผู้เดียว
นุเอามาฝากเป็นหนักหนา
แกลวนคี่ตั้งงามงาม

ปุ่นวัวควายเป็ดเดียวไม่แฉะงาม
ตุกตุมาโกอยู่โนนยาม
ในยามคี่กวางของเจ้าทำ

ไค้ฟุ้ง
คี่ใจไว้เนื้อเชือกค้ำ
สำคัญวาจริงไม่กริ่งใจ

พระสังข์หลงกลคนฆ่า
ยลกรรมจะจากพระมารดร
หนอไทไม่รูวาทลอกหลอน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 41)

ในสุวรรณสังข์ชาตก นางสุวรรณจัมปากก็คิดสินบนเสนาบดีด้วยตำแหน่ง มหาเสนาบดี ให้หาทางขับไล่นางจันทาเหวี่ยงออกไปจากรังได้สำเร็จเช่นกัน

นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นลักษณะคนตบตะแคง หน้าไหว้หลังหลอกไว้ด้วย เช่น นางจันทาแกล้งทำเป็นเศร้าโศกเสียใจเมื่อโหรทายว่านางจันท์เทวีและลูกเป็น

กาลิบ้านกาลิเมือง ให้ขับไล่ไปก่อน ทั้ง ๆ ที่นางเป็นคนคิดสินบนให้ไทรทายเป็นอัน
ทำให้ทนายวิมลคิดว่านางสงสารนางจันท์เหว็จจริง ๆ เลยให้ช่วยจัดของกินและเงิน
ทองไปให้นางจันท์เหว็จด้วย นางจันท์หาไม้ได้จัดไปให้เลย คังกลอนที่ว่า

มิได้จัดแจงแต่งของ
กระซิบสั่งสาวกริที่รวมใจ

แตกลับไปทูลทนายวิมลว่า

เงินทองของกินสิ้นยัง
บัดนี้ไพร่ฟ้าชาเมือง
มันจะกลมรวมกันทั้งพารา
วูชาไปมิใครจะจากวัง
นำตาชานอวยพลอยกระเด็น

เงินทองข้าวปลาไม่หาให้
เอาเงินไปให้แกเสนา...

เตรียมแล้วพร้อมพรังทั้งนาวา
ลือเลื่องอีกฮักหนักหนา
โกรธว่าจะพาให้ยากเย็น
มันจะฟังบ้านเมืองเคื่องเชื่อง
กรรมเวรเป็นไปทุกสิ่งอัน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 14)

เรื่องคิดสินบนนี้คงจะเป็นเรื่องที่รัชกาลที่ 2 ทรงทราบดี จึงย่ำไว้เรื่อย ๆ
ในบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ เพราะแม้เมื่อทรงพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ก็กล่าว
ถึงการคิดสินบนยักยัดเงิน 4 สลึง เป็นการยืนยันว่าการคอร์รัปชันจะต้องมีจริงในสมัย
นั้น

1.7 พิธีการต่าง ๆ

ในเรื่องสังข์ทองทั้งที่เป็นบทละครนอกรัชกาลที่ 2 บทละครครั้งกรุงเก่า
สังข์ทองกลอนสุภาพ และคำขอสุวรรณหอยสังข์ ล้วนเต็มไปด้วยพิธีการรับขวัญ และ
สมโภชมากมาย ส่วนใหญ่จะจัดให้มีมหรสพ และการเวียนเทียนเป็นข้อใหญ่ ส่วนพิธีรับ
ขวัญนั้นแตกต่างกันออกไปบ้าง คงจะยกตัวอย่างให้ดูพอสังเขปดังนี้

พิธีสมโภชลูก ทอนนางพันธุรัตได้พระสังข์เป็นบุตรบุญธรรม มีดังนี้

ไค้เอ๋ยไค้ฤกษ์	นางมารให้เบิกบายศรี
ล้นฆองกลองไชยภู่รี	คือสี่ตีห้าฉบับพลัน
จุดเทียนเวียนซ้ายขวา	โห้ขึ้นสามลามีขมื่น
เชิงแซ่แตรสังข์ประดังกัน	มาตฆองกลองลั่นสนั่นไป
เวียนเทียนสำเร็จเสร็จสรรพ	โบกจับจณเฒ่าเฉลิมให้
แล้วนางอำนวยอวยไชย	ทุกขโศกโรครภัยอย่าให้มี
ฝ่ายเจ้าพูนุกงานการเล่น	ทั้งม้วยปล้ำรำเต้นถ้วนดี
โขนละครไภษาชาติรี	เป่าปี่ตีกลองตีกลองไป

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 70 - 71)

พิธีมอบราชสมบัติ ซึ่งท้าวสามนต์จัดให้พระสังข์ มีดังนี้

ไค้ฤกษ์	ท้าวไทให้เบิกบายศรี
เอาเทียนมาจุดอักษี่	สาวศรีรับแวนเวียนมา
เวียนเอ๋ยเวียนเทียน	ให้เวียนแต่ซ้ายไปขวา
รับส่งต่อกันเป็นหลั่นมา	เสกามโหรีมีไป
ครั้นถวนเจ็ดครอบตามจำเนียร	ดับเทียนแล้วโบกถวนให้
เอาจันทน์จณเฒ่าเฉลิมโร	อวยชัยให้พรพระลูกยา

(สังข์ทอง กรุงเก่า หน้า 88)

ในคราวนั้น ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างพิธีการอภิเษกพระสังข์ให้ครองเมืองไว้
ละเอียดถี่ถ้วนแล้วในบทที่ 5 โดยเปรียบเทียบให้เห็นด้วยว่าบรรยายพิธีการไว้
ละเอียดลออกว่าบทละครนอกรัชกาลที่ 2 มากเพียงใด

สำหรับในสังข์ทองกลอนสดนั้นมีเพิ่มจากฉบับอื่น ๆ ที่กล่าวว่า พญานาคได้
ทำพิธีรับขวัญพระสังข์อีกด้วย ตอนที่รับพระสังข์ไปยังบาดาลก่อนที่จะส่งให้ไปอยู่กับ
นางพันธุรัต ดังนี้

ครั้นไค้เร็กแล้ว ยกไบบ่มีระแก้ว เข้ามาโดยปอง
 สำเรศเสจรจัดับ ประคั้บเขารอง ชั้นเงินชั้นทอง ทุกของไบบ่มี
 นางนากขาวไบบ่ ห่อมลอมน้อไทย ชับไม้มะโหรี
 กรึ้นเครงเพลงสวรรรย ทำขวันโถมมีร์ โปนทั้บกระจับปี
 ะรียเสียงไสรย

ไค้เร็กเคาชั้น จุดเทียนคั้นพลัน ไท้ลันมองไชย ญ่เถาญแแก
 ขาวแมคางไบบ่ รั้บเทียนเวียนไปย ไท้โยสุมลา เมื่อนั้นญ่เถา
 จึงเชิญขวันเจา เขามาโดยจ้ง เชิญขวันภารพา ตักอยุ่เหวดญ
 ปาไมยแค้นค้ง เชิญขวันหน้อเนา เขามาล่มองค ขวันเจาไหลหลัง
 จ้งเรงเขามา เชิญขวันญ่เจาสั่ง ตักอยุ่ริมฝั่ง สะมุดค้งคา
 ขวันเจาน้อไทย ไปยข้มผุงปลา เชิญขวันเจามา อยาศาจ้งพลัน
 เชิญขวันเจาแล้ว จึงไท้หลุกแกว เจากันเขารขวัน คับเทียนเจิมหน้า
 หมี่ชาควยพลัน ส้งทองจอมขวัน อยุ่สุคสำราญ

จะเห็นไค้ว่า การเรียกขวันญ่ตอนนั้คล้ายกับการเรียกขวันญ่ที่นางทองประศัรับ
 ขวันญ่พลาญงามขณะทีไ้ไปอยุ่คั้บที่ว้า มีการเรียกขวันญ่จากทีต่าง ๆ ซึ่งพลาญงามผานเข้า
 ไป เช่น ป้าเขา ฯลฯ ไ้กลับคั้นมาสู่ตัว ญ่วิจัคิตว่า สุนทรภู่อาจไ้ไค้ความคิดตอน
 นั้มาจากสังข์ทองกลอนส่วคั้ไ้เป็นไค้ ดังจะยกมาไ้ให้ดูเฉพาะตอนที่สาวลาวขับร้องประกอบ
 เสียงป้ออ ดังนี้

พ้อเมื่อเมืองคง เอาพงุเป็นเหยา อีคูปลาอีคัขาว
 ขวันญ่เจาคทหาย ขวันญ่ออนรอนเร วาเหวดสกาย
 อยุ่ปลาดยงยุง ทองทงทองนา ขวันญ่เผื่อเมื่อเมิน
 ขอเชิญขวันพอ พังชอเสียงอ้อ ขวันญ่พอเจาจา
 ขาวเหนียวเต็มพอม ขาวป้อมเต็มปา ขวันญ่เจาจงมา
 สุกายพลาญเออย¹

¹ สุนทรภู่, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ. (พิมพ์ครั้งที่

นอกจากนี้ เรายังทราบด้วยว่าเวลาประสูติพระโอรส จะมีพิธีการประโคม
รับอีกด้วย ดังกลอนตอนนางจันท์เทวีประชวรพระครรภ์ แล้วท้าวขวิมลตรัสว่า

นักเทศจงไปสั่งการ

พนักงานของใครให้ชวายุชวน

เตรียมไว้ในพระราชมณฑล

ชนมาประโคมพระลูกเรา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 8)

ในสังข์ทอง รัชกาลที่ 2 ยังชี้ให้เราเห็นว่าในเดือนสิบสองนั้นจะมีพิธีทอดกฐิน
อันเป็นประเพณีของไทยมาแต่ดั้งเดิม ว่าหลังจากออกพรรษาแล้วจะนำผ้ากฐินไปทอดที่วัด
ประเพณียังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ดังกลอนตอนที่รจนาบักผัดจะให้เจ้าเงาะแต่งไปงาน
กฐิน ดังนี้

เมื่อนั้น
ที่หนอยอนผอนผกเสียให้ตั้ง
ตั้งเนื้อตั้งใจจะให้ผ้า

รจนาคลีฬาตาชนซึ่ง
นั่งปักสะดึงกรังกรอง
แต่งตัวไปกฐินเดือนสิบสอง

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 156)

สรุปแล้วในนิทานสังข์ทองแทบทุกรูปแบบจะสอดแทรกสภาพความเป็นอยู่
ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ไว้ด้วยเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังข์ทอง
พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 มีมากที่สุด

2. ความเชื่อถือของคน

ในเรื่องสังข์ทองชี้ให้เห็นความเชื่อถือของคนตามคติทางพุทธศาสนา และคติ
ของพราหมณ์ปนกัน ดังจะแยกให้เห็นเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องบุญกรรม

ความเชื่อเรื่องบุญกรรม เป็นความเชื่อตามคติทางพุทธศาสนา อาจจำแนก
ออกเป็นพวกย่อยได้เป็น 3 อย่าง ได้แก่

ก. การพลัดพรากจากกัน

ในเรื่องสังข์ทองมีการพลัดพรากจากกันของตัวละครมากมายหลาย
ตอน แต่ละตอนตัวละครยอมรับสภาพแต่โดยดี คือ ยอมรับว่าเป็นกรรมที่ตนทำไว้ใน
ชาติก่อน ชาตินี้จึงต้องพลัดพรากจากกัน เห็นได้จากคำพูดของตัวละครเวลาต้องจาก
กันอันเป็นที่รักไปทุกคน เช่น คำพูดของหว่ายศรีวิมลเมื่อออกปากขับไล่นางจันทร์เทวี
ตามคำทนายของโหร ที่ว่า

เจ้าเคยพรากสัตว์ให้พลัดค
แม้นมีกรรมไม่ไปไซกรรม
มิใช่พี่ไม่รักน้อง
ไม่ยับคับบุญบุญมี

เวรมาชอุบถมภ์
ไพร่พามันจะทำย่ำ
รวมทองอกฉันทรรแสงศรี
เคราะห์ที่คืนกรรมจะเห็นกัน...

แล้วนางจันทร์เทวีก็ตอบรับโดยดีว่า

มีกรรมจำจากพระบาทแล้ว
จะขอตัดตอนตอนอนไฟ

น้องแก้วหาชีวิตขึ้นไม่
มิให้ชานักสักเจ็ดวัน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 15)

เริ่ม

ตอนที่พระสังข์ถูกถ่วงน้ำไปแล้ว นางจันทร์เทวีก็ร้องไห้และคร่ำครวญว่า

ตัวกรรมมันตามมาล้างผลาญ
ยังมีหน้าซ้ำพรากจากลูกยา

พลัดบ้านเมืองแล้วยังมิสา
อนิจจามีกรรมต้องจำไกล

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 57)

ตอนที่นางพันธุรัตคร่ำครวญให้พระสังข์ลงมาแล้วพระสังข์ไม่ยอมลงมาว่า

โอรสน้อยห้อยสังข์ของแม่เอ๋ย
จะร่ำร้องเรียกเจ้าสักเท่าไร

กรรมสิ่งใดเลยมาซัดให้
ก็ช่างเฉยเสียได้ไม่ว่า

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 87)

เมื่อนางพันธุรัตอกแตกตายและพระสังข์เห็นเข้าก็ลงมาคร่ำครวญว่า

โทษลูกนี้ผิดเป็นนักหนา
ทั้งนี้เพราะกรรมมาตามทัน

คงแก้งนอญมารดาให้อาสน์
จึงสลดสิ้นชีวันบรรลัย

ตอนที่นางจันทเทวีบอกนางจันทะวะคีเรื่องพระสังข์ถูกถ่วงน้ำ ว่าเป็นเรื่อง
ของกรรมอีกเช่นกัน ดังกาพย์ในสังข์ทองกลอนสวดเลม ๑ ที่ว่า "สังข์ทองพี่เจ้า
กั้หลังมาเตือน พริศพรากจากเรออื่น ตายกลางคังคา"

จบ

ข. การเลือกคู่

ในเรื่องสังข์ทองมีวิธีการเลือกคู่เป็นไปในแบบเดียวกันทุกฉบับ คือ
ให้บรรดาโอรสชาติตริย์มาพร้อมกันที่เมืองของฝ่ายหญิงให้ชิตาทั้ง 7 ใช้วิธีเสี่ยงพวง
มาลัยให้ชายที่ตนพอใจจะได้ไว้เป็นคู่ครอง วิธีการนี้ไม่เคยปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่น
ของไทย จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าเรื่องนี้น่าจะไม่ใช่เรื่องของไทยเราแท้ ๆ คงจะได้
อิทธิพลมาจากอินเดีย ซึ่งเขามีประเพณีให้ฝ่ายหญิงต่งไปสู่ขอฝ่ายชาย โดยนำสินสอด
ทองหมั้นไปให้ฝ่ายชายด้วย

การเลือกคู่แบบท้าวสามนต์จัดนี้ อาจเป็นวิธีการที่ท้าวสามนต์คำริขึ้น
เอง ไม่เคยมีสมัยใดทำมาก่อน เพราะพิจารณาได้จากกิริยาอาการของ 7 ชิตา ที่
แสดงว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อวัฒนธรรมไทยสมัยก่อน ๆ ดังที่กล่าวไว้ในสังข์ทอง
คำฉันท เลม 1 ว่า

หุทัยเสทินเขินชาม จะไปเลือกชายเอาตาม ใจไปเห็นงาม
 บควรแกหญิงจริงเจียม ฤาใครเคลื่อนคลายอายเหนียม
 ช่างจืดเคียม เลงกันซึ่งกันแลกัน

แม้แต่ท้าวสามนต์เองก็ยังมีความรู้สึกว่าการใช้ชีวิตเลือกแบบนี้เป็นแบบ
 ที่ผิดไปจากสมัยก่อน ๆ ดังที่ปรากฏในสังข์ทองคำฉันท เล่ม 1 ที่ว่า "เมื่อนั้นท่านท้าว
 โลมเล้าลูกสาว เมื่อย่าคึงคั้น ฤกษ์งามยามดี วันนี้ดวงจันทร์ แสงใจจรจรลี อุตสาหอก
 ไป"

นอกจากนี้ ยังมีข้อความในสังข์ทองคำฉันท เล่ม 2 หน้า 100 แสดงไว้อย่างเด่นชัดว่า การเลือกผู้ชายเป็นคู่ขนานชายหน้า แสดงว่าไม่มีใครเขาทำมาก่อน
 ดังนี้

เมื่อนั้น
 ผูกคิ้วหน้าไมคลาโคล
 ใ้หนึกอุ้ยศอดคาย
 ยิงคิยิงเขินเมินพักตรา

ทั้งเจ็ดบุตรศรีใส
 ก้มแกะเสื้อดูไตไปมา
 จะไปเลือกผู้ชายหน้าชายหน้า
 กัลยามิไคจรลี

ในปัจจุบันนี้ก็ไม่มีใครถือปฏิบัติตามวิธีการของท้าวสามนต์เลย แม้ใน
 สมัยอื่น เช่น สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น สมัยรัชกาลที่ 2 ก็ไม่
 ปรากฏว่ามีการให้หญิงเลือกคู่โดยการเสี่ยงพวงมาลัยให้ชาย ไม่ว่าจะเป็นในวรรณคดี
 หรือประเพณีจริง ๆ ก็ตาม

อย่างไรก็ดี เป็นการให้อิสระในการเลือกของหญิง ซึ่งแต่เดิมพ่อแม่
 มักจะจัดหามาให้เองโดยไม่ถามความสมัครใจ (ชายไปขอหญิง) ของทั้ง 2 ฝ่ายเลย
 อย่างที่เรียกกันว่า "คลุมถุงชน"

การได้คู่ครองนี้ เชื่อกันว่าแล้วแต่บุพเพสันนิวาสหรือแล้วแต่บุญกรรมที่
 ได้สร้างรวมกันมาแต่ชาติปางก่อน ถ้าเคยเป็นเนื้อคู่กันแล้วก็ต้องเป็นคู่ครองกันอีก
 ในชาตินี้ ความเชื่อนี้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนไทยตลอดมาจนปัจจุบัน

ทำนายทายทักว่า จะเป็นลางดีหรือลางร้าย คำทำนายของโหรนั้นเป็นที่เชื่อถือกันมาก
 แม่แต่พระราชาก็ต้องเชื่อฟังและทำตามทีโหรแนะนำ ซึ่งในบางครั้งถ้าโหรเกิดไม่ซื่อ-
 สัตย์ก็อาจเกิดผลเสียขึ้นแก่พระราชหรือผู้เกี่ยวข้องใด ดังเช่น โหรที่รับสินบนจาก
 นางจันทาเป็นต้น

ผู้วิจัยจะแยกกล่าวถึงความเชื่อถือค่านิยมโหราศาสตร์ในสังข์ทอง
 เป็น 2 อย่าง

- ก. ความฝัน คือ สิ่งที่เกิดขึ้นขณะหลับ
- ข. ลางบอกเหตุ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นขณะที่ตื่นอยู่

ก. ความฝัน

คนไทยมีความเชื่อค่านิยมว่าเกิดจากเหตุ 4 ประการ คือ

1. บุญนิमित ได้แก่ ความฝันอันเกิดจากลางบอกเหตุ
2. จิตนิเวศน์ ได้แก่ ความฝันอันเกิดจากอารมณ์ ซึ่งเกี่ยวข้องมาก่อน
3. เทพสังหรณ์ ได้แก่ ความฝันอันเกิดจากเทวดาคลใจ
4. ชาติโชค ได้แก่ ความฝันอันเกิดจากชาติทั้ง 4 กำเริบ

ความฝันที่กล่าวไว้ในเรื่องสังข์ทองมักเกิดจากเทวดาคลใจและลางบอกเหตุ
 เช่น ตอนพระสังข์เกิด ในเรื่องสังข์ทองทุกสำนวนจะให้พระบิดาหรือพระมารดาของ
 พระสังข์ฝันเสียก่อน แล้วโหรทำนายว่าจะได้พระโอรสมีบุญญาธิการมาก แต่จะต้องพลัด
 พรากจากกันไปก่อน ภายหลังจึงจะได้พบกัน ซึ่งความจริงในเรื่องก็จะเป็นไปตามคำ
 ทำนายนั้น ดังตัวอย่างในสุวรรณสังข์ชาดกให้พระนางจันทาเทวีฝันว่า

พระอาทิตย์เปล่งรัศมี แด่ไปในทิศานุทิศ แล้ววนเวียนดิเนรบุรพ-
 สามารถ มาตกตองพระทรวงของพระนางจันทาเทวี

(ปัญญาสาชดก หน้า 218)

ในสังข์ทอง รัชกาลที่ 2 ให้ท้าวศวมลเป็นผู้ฉันทน์เอง แล้วให้โหรทำนาย

ดังนี้

ฝันว่าอาทิตย์อุทัยรังค
 คาวนอยพลอยคางกลางคืน
 มือซ้ายไคควงคารา
 แล้วหายไปแต่พระสุริยัน
 ลักสามยามหยอนคอนนุง
 ตีรายทวยตามอยากล่ากลิ่น

ตกลงตรงพักตร์ข้างทักษิณ
 เราฝันพักตร์ฉายเอาควยพลัน
 มือขวาควาไคสรินัน
 ต่อโศกสัจย์ว่าไรจึงไคคั่น
 เราสะดุ้งควาหาญวาคัน
 ตาหมื่นโหรอาจวาไป

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 4)

ในตอนท้ายสะท้อนให้เราเห็นถึงความเชื่อ เรื่องความฝันอีกอย่างหนึ่งว่า
 ถ้าฝันตอนใกล้รุ่งจะเป็นความจริงมากกว่าฝันตอนหัวค่ำ

ในสังข์ทองกลอนสวด พระนางจันทเทวีและนางจันทาก็ฝันก่อนจะทรงครรภ์

ดังนี้

เทวีนี้มีตฝัน ว่าพระราหู เชิดชูพระจันท ไชยแกจอมขวัญ
 ในราชราตรี... สวณางจันทา... ฝันเห็นดอกไม้
 รวยระรื่นชื่นใจ ไคยเกบเอามา เกสอนโรยรวง
 เตมทรวงฉายา จึงคอกจำปา ไคยมาชุ่มเชย

(สังข์ทองกลอนสวด เล่ม 1)

ในสุวรรณสังข์ชาคก ตอนที่นางคันธาเทวีและพระสังข์จะได้เป็นคู่ครองกัน
 ก็ต่างคนต่างฝันก่อนในคืนนั้น ดังนี้

คืนวันนั้นเวลาจะใกล้รุ่ง
 ไคลงไปอาบน้ำในสระอโนดาต

พระโพธิสัตว์ฝันเห็นว่าพระองค์

(ปัญญาสชาคก หน้า 238)

นางคันธารราชเทวี ไสยาสน์หลับไป ได้ฝันเห็นว่ามีเทพบุตรองค์หนึ่ง
นำเอาผลไม้ทิพย์มาให้ราชเทวี ผลไม้ทิพย์นั้นมีกลิ่นหอมแค้น ๆ
ไม่เป็นที่พอใจของนรชน ราชเทวีจึงฉวยผลไม้ผลควยมีค... ก็ปรากฏ
เป็นแก้วเจ็ดประการ ราชเทวีจึงเอาแก้วนั้นมาประดับกาย

(ปัญญาสชาดก หน้า 239)

ในสังข์ทองกลอนสวด เฒ่า 1 ก็ให้นางพันธุรัตฝันขณะนอนในป่า ในคืนก่อน
ที่พระสังข์จะหนีไป ดังนี้

เมื่อนั้นพันธุรัตยักษา นอนในบึงหิมะวา ไกลรุ่งราตรี เทวีนีมีคฝัน
บังเกิดค้อสะจัน แกนางฉายา นางฝันเป็นลาก ฝันวาพญานาค
สู้กสิทฤทธา เนะระมีคคีตตัน เป็นคนมะหิมมา โดยคาบคัมภีร์
วิ่งมาทันที คัดเกล้าเกษา แหงนางฉายา พันธุรัตยักษีร
ครันวาคัดโคย ในฝันเทวี หมี่ชำเหาะไปย

ในบทละคอนเรื่องสังข์ทองครั้งกรุงเก่า ให้นางจันทร์เทวีฝันตอนก่อนที่ท้าว
ยศวิมลจะไปรับนางไปตามหาพระสังข์ ดังนี้

ฝันว่านางว้ายสมุทรไท บีมจะจมลงในพระคงคา มีพระอาทิตย์อันปรากฏ
ชุกจรูมาโดยพระเวหา ลงมารับนางกลางคงคา ขึ้นใส่ธรรมาแลวพาไป
ข้ามพนจากชลทะเลหลวง ฝันว่าตีทรวงเขารองให้ คิดว่าจะไกลลูกรักไป
ตกใจนางตื่นจากนิทรา

(สังข์ทองกรุงเก่า หน้า 95)

ข. นางบอกเหตุ มีกล่าวไว้เฉพาะในเรื่องสังข์ทอง รัชกาลที่ 2 เท่านั้น
เช่น ตอนที่เทวดาจะจุติลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางจันทร์เทวี ดังนี้

เมื่อผลจะสิ้นพระชนม์นั้น	สุดาลัยในคาวกิ่งส์สุวรรณค์
รัศมีศรีตนก็หม่นหมอง	อัศจรรย์รอนรนเป็นพินไป
เหวาตระหนกตกใจ	สิ่งของของตัวก็มัวไหม
	แจ่งในพระทัยจะวายชนม์

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 3)

อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนที่พระสังข์ถูกเสนาจับตัวไปถ่วงน้ำ นางจันทเทวีไปหา
 ฟินในป่า มีนางบอกเหตุดังนี้

เขมนเนตรเหตุไรมีไม่แจ่มใจ
 หาบเคินคำเนินมาตามทาง
 เคียรพองสยงโลมา
 หาวนอนออนเคียรให้เวียนวิง

เก็บไค้ฉักพินก็คืนมา
 นกกกลางบินลัดสูกัดหุณา
 ตรีฤทธราหาวคหวัณพรัใจ
 ยืนนิงพิงหลับกับไม้ใหญ่

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 48)

ในปัจจุบันนี้ความเชื่อด้านโหราศาสตร์ก็ยังมีอยู่ในจิตใจของคนไทยแทบทุกคน
 จะเห็นได้ว่าเรามีสมาคมโหรแห่งประเทศไทย มีโหรหลวง และมีหมอดูมากมายคอยผูก
 ดวง กล้วยมือ หรือทำนายโชคชะตาตามวันเดือนปีเกิด เป็นต้น

2.3 ความเชื่อถือทางไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยคาถาอาคมต่าง ๆ ที่จะคลบันกาลให้สิ่งต่าง ๆ
 เป็นไปตามที่ปรารถนา ในสมัยก่อนเชื่อถือกันมาก จะเห็นได้จากวรรณคดีไทยแทบทุก
 เรื่องมักใช้ไสยศาสตร์ในการดำเนินเรื่อง เพราะทำให้คนฟังเชื่อได้ โดยไม่มีข้อขัด
 แย้ง

ในเรื่องสังข์ทองมีการใช้ไสยศาสตร์ 2 ประการ ได้แก่ ก. การใช้
 ไสยศาสตร์ในทางชั่ว ได้แก่ การทำเสน่ห์ยาแฝด และ ข. การใช้ไสยศาสตร์ใน
 ทางดี ได้แก่ การร่ายมนตร์หาเนื้อหาปลา

ก. การทำเสน่ห์ยาแฝด มีปรากฏอยู่ในเรื่อง 2 ตอน คือ ตอนที่นางจันทา
 ต้องการตำแหน่งมเหสีเอก เลยไปจ้างยายเฒ่าสุเมธามาทำเสน่ห์ กับตอนที่นางจันทา
 ทำเสน่ห์เพื่อไม่ให้ท้าวสวิมลไปรับนางจันทเทวี การทำเสน่ห์มีวิธีการคล้าย ๆ กัน
 ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นดังนี้

ว่าแล้วจุกเทียนเข้าติดพาน
 ปลุกเสกควยฤทธิวิหยา
 ยายเข่าจึงลงเอาน้ำมัน
 ชี้อึ้งปิดปากผีพราย
 กับนางจันทาให้กอดกัน
 เอาใส่ใต้ที่นอนนางเทวี
 ลงชื่อใส่ใส่เทียนตาม
 เสกหมากพลูไว้ใหม่ไค้ชา

แล้วบอกมนตรามหาละลวย
 เพ็ศทูลเชื่อฟังตั้งใจ

โหงพรายลนลานหาญกล้า
 มิซาลุกขึ้นทั้งโหงพราย
 ทอหนานางจันทาวิหยา
 บั้นเป็นรปกายพระภูมิ
 แล้วผูกพันไปควยคายูผี
 น้ำมันผีเสกใส่ในเครื่องทา
 สองยามให้หลงลงมาหา
 มิมาอยานับฆ่าสืบไป
 เป่าให้วงงงหลงใหล
 ว่าไรเห็นจริงทุกสิ่งอัน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 33 - 34)

การทำเสน่ห์เห็นผลทันตา ดังเช่นที่นางจันทาทำตามยายเข่าสุเมธาบอก
 ทำให้

.....
 คุณยาอาคมระคมใจ
 อยู่ในไสยาสูนอาสูนออน
 ลูกขึ้นนั่งฟังมองไค้สองยาม
 หอมแบ่งน้ำมันของจันทา
 อบอาบซาบใจขจายจร

ภาวคลหมนหมองไม่มองใส
 รอนรนพระทัยตั้งไฟลาม
 ตั้งนอนที่ปากชวากหนาม
 ลุ่มขยุขยุตามพระบัญญัติ
 ยิงกวากลินทิพเกษตร
 อวารณเฝ้าถึงจันทา

ในสังข์ทองกลอนสวดมนิยามใช้ผีพราย แต่จะใช้ยาแฝด คือ เครื่องทำเสน่ห์
 ที่นำมาจากสิ่งสกปรกในตัวผู้หญิงที่จะทำเสน่ห์ให้คนหลง เช่น เหงื่อ โคล สั้นนม ฯลฯ
 เป็นต้น แล้วนำไปใส่ในอาหารให้คนที่ถูกทำเสน่ห์รับประทานก็จะรักใคร่คนทำเสน่ห์
 ทันที ดังกาพย์ที่ว่า

ยายเถาสุเมธา... จึงแต่งชั่งงยา หมี่ซ่าตันใจ คิคกันทั้งสอง
 ในยหองนางไทย แดงยาแฝคไทย เครื่องอันหมี่ดี ครันแล้วตันใจ
 เงินทองกองไทย แกเถารอย (ลบไป) (ลบไป) แดงยาดี

เก้าแสนูกาสี ไปยังสระธาร อยู่วันหนึ่งไชย จันทาทรามไวย
 แดงเครื่องกระการ ขหมนมเนย เกรอิ่งเสวยนา ๆ ...เอายาไสยล้ง
 นำจิตรจำน้ง ถวายแก่ตัวชวัน... ทวายสะวิมน สมเดจจุมพน
 เสวยของหมีนาน (ลบไป) หักไทยญบาล... (ลบไป) กระการ
 ชันบานพระไทย

แต่วันนั้นมา มีความเสนาหา จันทาทรามไวย ค่ายรฎพิคยา
 มากลุมหัวใจ ไทยมารักใคร พระไทยเสนาหา

(สังข์ทองกลอนสวด เลม 1)

นำสังเกทว่า ในสุวรรณสังขชาติไม่มีการทำเสนต์เลย แสดคงว่า การทำ
 เสนต์เล่หกลนี้ อาจเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาสืบต่อมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็เป็นได้
 ในปัจจุบันนี้คนก็ยังเชื่อถือกันอยู่มาก จะเห็นได้จากยังมีชาวตามหนังสือพิมพ์ว่า หมอผี
 ทำมิตีมีรายแก่คนที่มาจ้างวานให้ทำเสนต์อยู่เป็นประจำ

ข. การร่ายมนตร์หาเนื้อหาปลา มีปรากฏอยู่ในเรื่องสังข์ทองที่เป็นนิทาน
 พื้นบ้านของไทยทุกสำนวน และสังข์ทองที่มีต้นฉบับทุกฉบับ นอกจากบทละครครั้งกรุง-
 เก่าเรื่องสังข์ทอง เพราะมีต้นฉบับตั้งแต่ตอนตีคลีเท่านั้น แต่น่าเสียดายที่ทุกฉบับมิได้
 บอกว่ามนตร์ดังกล่าวมีว่าอย่างไรบ้าง คงบอกแต่เพียงว่า ร่ายมนตร์เรียกเนื้อเรียก
 ปลาเท่านั้น ดังตัวอย่าง

ลูกแก้วแมอา เชนเจ้าล้งมา มารดาจไทมน์ เรยีกเนื้อเรยีกปลา
 ไคยมาบัดคั่น เรยีกวามัน พรหมจิตจิ้นคา แมขอไทยเจา
 พระทองนมเนา เรยีนเอาเพ็ครา จักนีกสิงโรย คังใจยปรารธนา
 เจามาพ้อมา ราเรยีนเอาไปย

(สังข์ทองกลอนสวด เลม 2)

ผลของมนตร์นี้ไปปรากฏในตอนที่พระสังข์ได้นางรจนา แล้วพอไปอยู่ที่
กระท่อมรังไก่อ ไขมันตร์เรียกอาหารคั่ว (ผิดแปลกจากสำนวนอื่นมาก) ดังนี้

เมื่อนั้นฉายา นางรจนา ร่องไทรำไรย ด้วเมียสองเรา
เจ้าภูกันไปย อยู่นอกเวียงไชย ไกลพระบุรี
กระท่อมรังไก่อ เขาทิ้งขวางไวย อาไสค้วยดี
ด้วเมียสองคน ยากจนถวี อยู่นอกบุรี ทนเวทนา
สังทองโฉมษีร ไคนางเทวี รามรักเสนาหา อยควยนางไทย
เจ้าไมเจรรจา รามลลคาถา อาหา¹ มากมี

(สังข์ทองกลอนสวด เล่ม 2)

ในสังข์ทองรัชกาลที่ 2 ได้กล่าวถึงเรื่องมนตร์นี้ตอนที่นางพันธุรัตมาตาม
พระสังข์ให้กลับไปอยู่กับนางแล้วพระสังข์ไม่ยอมกลับ นางจึงว่า

อันรูปเงาะไม้เท้าเกือกแก้ว	แม่ประสิทธิ์ให้แล้วตั้งปรารภณา
ยังมนตรบทหนึ่งของมารดา	ชื่อวามหาจินคามนตร์
ถึงจะเรียกเตาปลามัจฉาชาติ	ฝูงสัตว์จับมาทในไพรสนต์
ครุฑาเหวฬันบน	อาณมนตร์ขึ้นแล้วก็มาพลัน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 86)

ความพิเศษของมนตร์เห็นได้ตอนพระสังข์ไปใช้เรียกปลา ดังนี้

ครันถึงจึงลงหยคนั่ง	ที่รมไทรใบบังสุริย์ฉาน
ถอกเงาะซอนเสียมิทันนาน	โอมอาณมหาจินคามนตร์
เคซุ่เวทวิเศษของมารดา	ฝูงปลามาสิ้นทุกแห่งหน
เป็นหมูหมูมากมายในสายชล	บางวาววนพ่นน้ำคล้าไป

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 140)

¹ น่าจะตกตัว ร ที่จริงควรเป็น อาหาร.

ตอนพระสังข์อ่านมนตร์หาเนื้อ ก็ทำให้

ฝูงเนื้อในป่ามากมาย
 คุกคางไปทั้งไพรวัน

ทั้งละมั่งกวางทรายและฉมัน
 เป็นฝูงฝูงวิ่งพันทันมา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2)

ในสุวรรณสังข์ชขาดก ก็กล่าวถึงนางยักษ์เทวีสอน "ทิพมนต์" ให้ โดยสอน
 ข้ามฟากไป (ไม่ใช่เขียนไว้ที่แผ่นดินหรือหิน) พระสังข์เรียนได้แล้วนำไปใช้ได้ผล
 ตอนที่เจ้ากรุงพาราณสีให้หาเนื้อ ปลา และสุกร แข่งกับหกเขยเหมือนกัน

ในปัจจุบันการใช้คาถาเวทมนตร์ในทางที่ดีก็ยังคงมีอยู่บ้าง เช่น ใช้คาถา
 ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ที่ปรากฏผลเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การใช้คาถารักษา
 กระจกที่หักละเอียดให้ติดกันและใช้การได้ เช่น สำนักวัดพระเชตุพน เคยรักษาคนที่
 เท้าถูกถ้ำน้ำมันทับกระดูกแตก จนทางโรงพยาบาลให้ตัดเท้าทิ้งแล้ว แต่เจ้าตัวไม่
 ยอมตัด พอพระใช้คาถาเวทมนตร์รักษาด้วยการดาก บีบนวด ทาน้ำมันมนตร์ เพียง
 เคียนเคียวก็สามารถเดินได้ ทั้งนี้ แสดงว่าคนยังเชื่อถือคาถาเวทมนตร์ว่าศักดิ์สิทธิ์
 อยู่

ความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง คือ เชื่อเรื่องวิญญาณ ซึ่งมีปรากฏ
 ในเรื่องสังข์ทองฉบับตัวเขียนเลขที่ 33, 34 และ 86 ที่กล่าวถึงวิญญาณของนาง
 พันธุรัตมาขอให้พระสังข์ไปช่วยรักษาเมืองนพรัตน์ของนาง เพราะถูกไวเวกและ
 ไววงมารบ

อีกแห่งหนึ่งพบในเรื่องหอยสังข์ นิทานพื้นบ้านของจังหวัดนครศรีธรรมราช
 กล่าวถึงวิญญาณของนางพันธุรัตไปบอกให้ท้าวสมลออกไปรับนางจันทิ (มเหสีเอก
 แม่พระสังข์) และไปตามพระสังข์ (ไม่ใช่พระอินทร์ลงมาชุ) แสดงว่าในสมัยโบราณ
 มีความเชื่อเรื่องวิญญาณกันอย่างแน่นแฟ้น

2.4 ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หมายถึงสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ มักจะสามารถบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ คนไทยเชื่อในอำนาจของสิ่งเหล่านี้มาก จึงแสดงออกให้เห็นในวรรณคดีและตำนานในท้องถิ่นต่าง ๆ แทบทุกเรื่อง ในเรื่องสังข์ทองก็ได้แสดงออกถึงความเชื่อค่านิยมไว้วางใจ ผู้วิจัยจะขอแยกมากล่าวทีละอย่างรวม 4 อย่าง คือ

ก. ความเชื่อเรื่องเทพ หมายถึงเทวดาประเภทต่าง ๆ มีตั้งแต่พระอินทร์ ซึ่งคนไทยถือว่าเป็นเทวดาที่คอยช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากเสมอ เรื่องลงไปจนถึงเทวดาที่ประจำตามต้นไม้ พื้นดิน และในน้ำ ฯลฯ แต่ที่มีบทบาทมากและช่วยดำเนินเรื่องให้ติดต่อกันได้สนิท ได้แก่ พระอินทร์ มีกล่าวไว้ในสังข์ทอง
รัชกาลที่ 2 2 ตอน

ตอนแรกลงมาช่วยให้เจ้าเงาะถูกรูปโดยจัดเป็นกองทัพมาทำให้ท้าวสามนต์ออกไปตีคสิณันเอาบ้านเมือง เพื่อจะได้ให้ท้าวสามนต์เห็นความสามารถของเจ้าเงาะ ดังกลอนที่ว่า

คิดพลางทางมีพจนารถ	สั่งมาตุลีเทพบุตร
จงเตรียมพลเทวดาถืออาวุธ	นิมิตเหมือนมนุษย์ชาวพารา
ทั้งหนาหลังตั้งตามกระบวนทัพ	ให้เสริจสรรพีกชายปิกขวา
เราจะยกพลไกรโคไลคลา	ไปล้อมพาราท้าวสามนต์

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 173)

ในตอนเดียวกันนี้เอง เมื่อพระสังข์ไม่พอใจเครื่องทรงที่ท้าวสามนต์จัดมาให้เพื่อแต่งออกตีคสิณัน ก็ช่วยเหลืออีกโดย

ตรัสสั่งพระวิศนุกรรม	จงจัดสรรเครื่องทรงเรื่องศรี
เอาไปให้พระสังข์ครั้งนี้	จะได้ใส่ตีคสิณันวอดพา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 199)

๗
มณฑล สุพรรณบุรี

อีกคนหนึ่งลงมาช่วยให้นางจันทเทวีเป็นสุขโดยได้พบลูกและสามี แล้วได้กลับไปอยู่ในวังดั้งเดิม โดยลงมาช่วยท้าวศวิมลให้ออกไปรับเมียและลูก ดังกลอนที่ว่า

นางจันทน์นั้นนึกสิ่งไร	จึงขับหนีที่โล่ออกอยู่ป่า
มีหน้าซ้ำจับพระดังขมา	ถวงลงคงคาไม่ปราณี
ทำยุ่งหยาบบาปกรรมไม่คิดเห็น	เสียแรงเป็นถึงท้าวเจ้ากรุงศรี
เชื่อกันริษยาทั้งสามปี	วันนี้ชั้ววันจะบรรลย์
แมนรักตัวกลัวตายอย่านิ่งเสีย	ไปตามลูกตามเมียมาให้ได้
แล้วเงือกเงือกกระบองจงไว	ทำฮึกฮักฮักใจจะตีรัน

จบ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 225 - 226)

ในสุวรรณสังข์ชภาคกลางมาครั้งเดียว ตอนที่ทำให้ตีคดีและตอบปัญหาธรรม 2 ข้อ ดังนี้

ข้าพเจ้า คือ ท้าวอินทรา จักถามปัญหาแก่พระองค์สองข้อ ข้อที่หนึ่ง แสงสว่างอยู่ข้างอิงจะใดแกสิ่งอะไรในโลกนี้ ข้อที่สอง ความมืดมัวอยู่ข้างอิงจะใดแกสิ่งอะไรในโลกนี้ พระองค์จงแก้ปัญหาสองข้อนี้ให้ใ้ภายในเจ็ดวัน ถึงวันคำรบเจ็ด พระองค์จงเหาะมาตีคดีกับข้าพเจ้ากลางอากาศ ถ้าหากว่าพระองค์ไม่อาจแก้ปัญหาสองข้อได้ไซ้ร พระองค์จงหาคนอื่นให้เขาแก้ปัญหาละคดีแทนพระองค์จงได้ ถ้าหากพระองค์เองไม่อาจแก้ปัญหาละคดีกลางอากาศได้ไซ้ร ในวันคำรบเจ็ดเวลาตะวันเที่ยง ข้าพเจ้าจักประหารพระเกียรติพระองค์ด้วยฆอนเหล็ก ท้าวสักก-เหวราชชู้ทวาดพระราชาแล้วกลับไปยังที่อยู่ของพระองค์

(ปัญญาสาตก หน้า 251 - 252)

ในบทละครสังข์ทองครั้งกรงเก่า เพิ่มเติมจากในของรัชกาลที่ 2 อีกในตอนแรก คือ ลงมาเร่งท้าวสามนต์ให้ส่งลูกเขยไปตีคดีเร็ว ๆ ดังนี้

บู้ดีใจ ท่านท้าวหัตถ์นัยน์ก็ร้องว่า ลูกก่อนสุามนตร์ราชา ลูกเขยท่านช้อย
 ว่าจะริบเอาราชสมบัติ แก้วเกาเนาวรัตน์ทั้งกรุงใหญ่
 ถ้าจะมาเล่นคลีไป หรือจะวาทะไรก็ว่ามา

ในสังข์ทองคำฉันท สังกข์ทองกลอนสวดและคาวชอ ก็กล่าววว่าพระอินทร์
 ลงมาทำศึกเหมือนในสังข์ทองรัชกาลที่ 2 เช่นกัน

นางสังเกตุว่า เมื่อมนุษย์เคื้อครอน พระอินทร์จะรู้ได้ด้วยแทนที่ประทับ
 ซึ่งปรกติเกยอนนุเมจะแข็งกระด้างราวกับหิน พระอินทร์จะส่องทิพเนตรลงมาคว่าใคร
 เป็นผู้เคื้อครอน แลวก็ลงมาช่วยเหลือ

นอกจากนี้ ในสังข์ทองยังเชื่อเรื่องเทวดาว่าสามารถบันดาลให้คนที่
 ไม่มีบุตร มีบุตรได้ถ้าทำพิธีบวงสรวงขอมบุตร จะเห็นได้ตอนท้าวยศวิมลและนางจันท-
 เทวีทำพิธีบวงสรวงขอมบุตร ดังนี้

จึงจุดธูปเทียนประทับแก้ว
 ทั้งสองพระองค์จำนงใน
 นอบนอมพร้อมจิตพินฐาน
 ปกป้องไพร่ฟ้าประชาชี
 ขาไซโรบตรสคสวาท
 พระเสื่อเมืองร้อยไชยไค้เมตตา

เพริศแพร้วพร้อมที่ศรีไส
 ตั้งใจบริสุทธิคุณภูมิ
 เศษะสมภารชาสองศรี
 โดยคี่เป็นธรรมนิรันดรมมา
 จะบำรุงราษฎร์ไปภายหนา
 ขอให้เกิดบุตรรายาใจ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 2 - 3)

นอกจากนี้ ในตอนที่หกเขยเห็นพระสังข์ถอครบอยู่ไ้ร่มไม้ ก็เข้าใจ
 นึกคิดวว่าเป็นเทวดาประจำต้นไม้ แสดงวว่าคนไทยเชื่อว่าต้นไม้แต่ละต้นมีเทวดารักษา
 อยู่ควย

ในตอนที่จะลุยไฟหรือจะอธิษฐานหาบุตรครอง จะมีการขอร้องให้เทวดา
 มาเป็นพยานด้วยทุกครั้งไป แสดงความเชื่อว่าเทวดามีจริง และสามารถจะบันดาลให้
 เกิดสิ่งที่เหมาะสมตามทีตัวขอร้องได้ ถ้าตนเป็นคนดี

ความเชื่อเรื่องเทพนี้ ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่แน่นอนเช่นเดิม สังเกตได้จาก การตั้งศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ประจำบ้านเมือง ประจำจังหวัด หรือการตั้งศาลพระภูมิตามสถานที่อยู่ หรือสถานที่ราชการแทบทุกแห่ง ศาลที่ใหญ่มากและเป็นທີ່เคารพของคนทั่วไปในอันที่จะขอในสิ่งที่ตนปรารถนา เห็นจะได้แก่ ที่วามหาพรหมที่มหน้าโรงแรมเอราวัณ

ข. ความเชื่อเรื่องยักษ์ ไทยเรากงจะได้รับอิทธิพลเรื่องนี้มาจากอินเดีย เช่นเดียวกับเรื่องเทพเจ้า เพราะเราไม่เคยเห็นยักษ์ตัวจริงเลย คงมีแต่ภาพปั้นหรือวาดตามความนึกคิดของคนสมัยก่อน ว่าควรจะมีรูปร่างอย่างไร แล้วก็วาดและปั้นออกมาดังที่เราเห็นตามประตูหน้าโบสถ์หรือวิหารต่าง ๆ เช่น ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และวัดอรุณราชวราราม เป็นต้น

คนไทยเชื่อว่ายักษ์มีจริง และยักษ์มีอำนาจที่จะแปลงร่างเป็นคนสวย ๆ งาม ๆ ใดก็ได้ จากเรื่องสังข์ทอง ก็แสดงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องยักษ์แปลงร่างได้ไว้ดังนี้

แล้วสังข์มุกฉันทให้จัดแจง	ตักแต่ง เรงรัดคอยขัดขวาง
อีกทั้งฆ่าเผ่าทาวนาง	ตางตางแผลงฤทธิ์นิมิตกาย
ให้เป็นมนุษย์สุดสิ้น	ตรัสพลางเทพินผู้ผ่าย
เขาทินฤมิตบิดเป็นอนกาย	เนคฉายโสภากาองค์

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 67)

ในสังข์ทองแสดงความเชื่อในเรื่องยักษ์ว่า ชอบจับคนไปขังไว้กินเป็นอาหาร ด้วย ดังที่พระสังข์ไปเห็นกองกระดูกคนและสัตว์เข้าที่ครัวไฟ ตกใจและรู้ว่าแม่เป็นยักษ์

อีกสิ่งหนึ่งที่คนไทยเราเชื่อก็คือ ยักษ์มักจะมีของดี เช่น กระบองกายสิทธิ์ มนต์คาถาต่าง ๆ ในเรื่องสังข์ทอง นางพันธุรัตก็มี รูปเงาะ เกือกแก้ว และไม้เท้าวิเศษด้วย

แต่ที่เรื่องสังข์ทองแปลกไปจากความเชื่อในเรื่องยักษ์ทั่ว ๆ ไปอย่างหนึ่งก็คือ ยักษ์ในความเชื่อของคนจะต้องร้าย ชอบกินคนเป็นอาหารไม่เลือกว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่ในเรื่องนี้นางพันธุรัตเป็นยักษ์ที่ใจดีรักพระสังข์เหมือนลูกในไส้ ห่มเทกสิ่งทุกอย่างให้จนหมด แม้ว่าจะหนีไปแต่ก็ยังเขียนมนตร์เรียกเนื้อเรียกปลาไว้ให้เป็นครั้งสุดท้ายอีกด้วย ข้อนี้จะขัดกับความเชื่อของคนไทยในเรื่องยักษ์ไปบ้าง

ค. ความเชื่อเรื่องพญานาค คนไทยเชื่อว่าพญานาคจะต้องอยู่ในบาดาลหรือนาคพิภพ คือ ใต้ทะเลลึก นาคจะมีฤทธิ์จากการพนพิษ ทำให้คนตายได้ และพญานาคชอบแปลงกายเป็นคนมาเที่ยวเล่นในเมืองมนุษย์อีกด้วย

ในเรื่องสังข์ทองจะแสดงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ด้วย ตอนที่พระสังข์ถูกถ่วงน้ำ แล้วพญานาคมาเที่ยว พบเข้านำไปแก้ไขให้ฟื้น แล้วส่งไปให้นางพันธุรัตตั้งกลอนที่ว่า

เมื่อนั้น	ท่านท้าวทรงคองคัสหลาย
กับตักกระทักโทรคนทนาย	ลำเล็กเพริศพรายูในบาดาล
ปรากฏพระยศศักดิ์ศรี	บรรดานาคีไมตอทาน
ศาลารักษาสี่ลทาน	อยู่ใต้วาดาลพิมานไชย
เทพเจ้าเขาในใจคล	ทนายท้าวกำพลหมนใหม่
ควยพระสังข์ทองของโย	ล้าบากยากใจในคงคา
จะใครไปตามวิสัยนาค	ออกจากเปลวปล่องของผา
ระวังตัวควยกลัวครุฑ	ทอดตาเหลียวคามาแต่ไกล

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 59)

ตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องนาคว่า ชอบเที่ยวไปในน้ำโดยไม่กลัว
ฤทธิ์ใคร แต่พอขึ้นถึงผิวน้ำจะต้องคอยระวังครุฑ เพราะครุฑเป็นศัตรูของนาค เนื่อง-
จากแม่ของนาคีไซ้บ้ายทำให้แม่ของครุฑต้องเป็นทาสแม่ของนาคถึง 1000 ปี เลย
คอยจ้องแ้วจับนาคอยู่เรื่อย

ในสังข์ทองบทละคอนครั้งกรุงเก่า กล่าวถึงพระสังข์ระลึกถึงพญานาคขอให้นำลูกคลี่มาให้ ตอนที่ระลึกถึงพระอินทร์ ก็แสดงความเชื่อในเรื่องนาคว่ามีฤทธิ์ที่จะนำมาให้ได้ในทันที ดังนี้

มาจะกล่าวบทไป ถึงองค์พระยานครผู้บิดา บรรทมอยู่ในแท่นไสยา
โหมารอนรณสกนชกาย คิดถึงลูกน้อยเจ้าหอยสังข์ ก็ถูกคังจิตที่คิดหมาย
จะเอาคลี่สุวรรนพรรณราย ฉันทายไปให้พระลูกยา
คิดแล้ว พระยานครคลาดแคล้วเข้าไปหา ได้ลูกคลี่ทองละอองตา
แทรกพสุธาขึ้นไปพลัน

(สังข์ทองบทละคอนครั้งกรุงเก่า หน้า 87)

ง. ความเชื่อเรื่องของวิเศษ ความเชื่อเรื่องนี้ของไทยไม่ค่อยเหมือนกับของต่างชาติ กล่าวคือ ไทยเรามักเชื่อของวิเศษประเภทเครื่องรางของขลัง พระเครื่องต่าง ๆ ว่าเป็นของที่มีอำนาจคุ้มครองภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ หรือไม่เช่นนั้นก็ทำให้อยู่ยงคงกระพัน อายุยืน เป็นต้น แต่ไม่มีในเรื่องที่จะเชื่อว่ามีของวิเศษแล้วเหาะได้เหมือนกับไม้เท้าหรือเกือกในเรื่องสังข์ทอง ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ แสดงไว้ในสังข์ทองทุกฉบับเหมือนกัน คือ กล่าววว่าพระสังข์ลักรูปเงาะ เกือกแก้ว (ในสุวรรณสังข์ชภาค เป็นเกือกทอง) ไม้เท้า (ในสุวรรณสังข์ชภาค เป็นพระขรรค์แก้ว) ซึ่งทำให้สามารถเหาะได้ไปจากนางพันธุรัต เรื่องไม้เท้าและรองเท้านี้ ไปมีเหมือนในกถาสรีตศาศกร¹ บทที่ 22 เกี่ยวกับราชาปตฺรกะ ไปได้ หม้อ ไม้เท้า และรองเท้าจากชาย 2 คน ซึ่งเป็นลูกของอสูร ชื่อยม โดยหลอกให้ทั้งคู่วิ่งแข่งกัน ถ้าใครชนะจะได้รับของวิเศษ 3 สิ่งนี้ 2 คนหลงเชื่อจึงเลิกปล้ำกันแล้วตั้งตนวิ่ง

¹

C.H. Tawney, The Ocean of Story, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1968); VI, p. 21.

ทำให้ปุ่ตระกะได้หม้อซึ่งคิดอยากได้อาหารใด ๆ ก็จะมีอาหารนั้น ๆ ได้ไม่เท่าซึ่งซัดเขียนอะไรขึ้นยอมกลายเป็นความจริง และไครองเท่าซึ่งสวมแล้วเหาะไปได้

2.5 ความเชื่อเรื่องบุญบารมี

ในเรื่องสังข์ทองแสดงให้เราเห็นว่า ถ้าใครทำความดีไว้ในชาติก่อนแล้ว ถ้าหากเกิดชาติใหม่บุญบารมีนั้นจะตอบสนองทำให้ปรารถนาสิ่งใด ๆ ก็สำเร็จ และปลอดภัยจากศัตรูทั้งมวลด้วย

ที่ปรากฏชัดเจนในเรื่องสังข์ทอง ได้แก่

ก. บุญบารมีทำให้ใครฆ่าไม่ตาย เรื่องนี้เห็นได้จากเรื่องสังข์ทอง ทกฉบับกล่าวไว้เหมือน ๆ กัน ตอนที่ท้าวศรีวิมลให้เสนาไปนำตัวพระสังข์มาพัน แงควยคาบและหอก คาบและหอกก็หัก แดพระสังข์ไม่เป็นอันตราย ให้ช่างแหง ช่างก็ไช้เงาแห่งกินเสีย ในที่สลักให้ถ่วงน้ำ ถึงกระนั้นก็ยังไมตาย เพราะพญามารมาช่วยไว้ ตั้งตัวอย่างกลอนที่ว่า

วาพล่างทางถอดหอกคาบเมียง	เดินเคียงเข้ามาหาข้าไม
พระสังข์ตระหนกตกใจ	รองให้เกลือกกลิ้งวิงวอน
เสนาขึ้นทำควยจำเป็น	หอกหักกระเด็นเป็นสองทอน
คาบบินสิ้นคมระคมบอน	มิไคมวยมรณเร่งสงกา
• • •	
เสนีคิดพร้อมยอมกัน	เบิกขางน้ำมันตัวกล้า
แกปลอกกลอกเหลาแล้วเอามา	มิซาก็ไสให้ทิมแหง
ข่างร้องระริวตัวสิ้น	งาคันปักคินคั้นแหง
ครวญไสเทาไรก็ไม่แหง	ยิงคดียิงแหงแกลงใจ
วิปริตพิศกาลกนิ	ของดีจะมีก็หาไม
บุญญาธิการชาญชัย	จึงทำอย่างไรไมมวยมรณ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 44-45)

เพชรคาชทลเกรธาชา โปฏฐเกล้าเกษา ภารฟ้าจงฟังคะคี
 หอกคาบหักเป็นดวงคลี โมยสินชีวี ชาติไมยมาวอดวาย
 . . . ทาวไทยใหญ่เอารางแหง ไสยเข้าไทยแซง . . .
 ซางปาสับมัน ตัวตนเอางาบักดิน . . . ภูมิไทยมัตตริงตรา
 หิงลงในย่นาคุงคา ไทยมวยชีวา อยาชาบักดินจงพลัน
 เพชรคาชรับสังทรงพัน ภูมิมัตตริงตรา ฆวรกันหิงลงในย่นาคุง
 เคะขบญญาบาระมี สังทองโฉมวีร พันปีหมี่โดยจ่มลง

(สังข์ทองกลอนสวด เล่ม 1)

ปัจจุบันคนไทยก็ยังเชื่อเรื่องนี้กันอยู่มาก เช่น คนประสบอุบัติเหตุน่าจะตาย
 แต่ไม่ตาย ก็มักพูดกันว่าเขายังมีบุญคุณอยู่ เป็นต้น

ข. การตั้งสัตย์อธิษฐาน หมายถึงการอ้างเอาความสัตย์และความดีที่
 ทำไว้ ขอให้ช่วยให้คนทำสิ่งใด ๆ ใดสมปรารถนา ในสังข์ทองทุกฉบับกล่าวไว้
 เหมือน ๆ กัน เช่น ตอนที่พระสังข์หนีนางพันธุรัตไปอยู่บนยอดเขาหลวง แลวนาง
 พันธุรัตตามมาทัน จึงตั้งสัตย์อธิษฐานขออย่าให้เป็นอันตรายน ดังนี้

พลงตั้งจิตพิษฐานด้วยสังจา	คุณพระมารดาปกเกศี
จงคำชวยชาครานี้	อย่าให้หมี่อันตรายนสิ่งใด
ถึงแม่พันธุรัตจะพบขา	ขออย่าให้ขึ้นมวบนเขาได้
ใหญ่ลกแกตัวรอดปลอดภัย	พลงยกมือไหวภวานา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 84)

อีกตอนหนึ่งคือตอนที่พระสังข์อยากได้รจนาเป็นคู่ครอง

พระจึงตั้งสัตย์อธิษฐาน	แม้นบุญญาธิการเคยสมสอง
ขอให้ทรมสงวนนวนนง	เห็นรูปพี่เป็นทองทองใจรัก

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 113)

ตอนที่พระสังขราชูบมนตร์หาเนื้อ ก็มีกัรตั้งสัตย์อธิษฐานดังนี้

เนื้อเหล่าไคยังไม่ถึงอนิจกรม	เนื้อเหล่านั้นจงหนีไปเสีย
เนื้อเหล่าไคถึงอนิจกรมแล้ว	เนื้อเหล่านั้นจงตายเฉพาะหน้าเรา
ครั้งนั้นเนื้อเหล่าไคยังไม่ถึงมรณะ	เนื้อเหล่านั้นก็พากันหนีไป
เนื้อเหล่าไคถึงอนิจกรมแล้ว	เนื้อเหล่านั้นก็ถึงมรณะตอหน้า

พระโพธิสัตว์ ควบอำนาจอธิษฐานบารมี

(ปัญญาสาตก หน้า 245)

3. ความรู้เบ็ดเตล็ด

เมื่อได้ศึกษาเรื่องสังข์ของทกฉบับแล้ว เราจะได้รับความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับสภาพของสังคมและวัฒนธรรมไทย เช่น

1. รู้ว่า วิธีการฆ่าคนในสมัยโบราณแตกต่างจากสมัยนี้มาก คือ ไม่ใช่ยิงเป้า แต่ใช้พันด้วยคานา แทะด้วยดอก หรือใช้ข้างแทง ราวใด ไม่เช่นนั้นก็ใช้ถ่วงน้ำ
รู้ดีกว่าเป็นการทารุณมากกว่ายิงเป้า เพราะตายช้ามาก

2. รู้ว่า เงาะควรมีลักษณะอย่างไร โดยดูได้จากกลอนตอนเด็ก ๆ
เลี้ยงโคเห็นเจ้าเงาะ คังนี้

เห็นเงาะยืนอยู่บนคันทนา	อายนี้บ้าหรือมีไซโยอย่างนี้
รูปร่างหัวหูกุแปลก	ลางคนว่าแขกกะลาดี
บ้างว่าอายนี้ดังทะโมนใหญ่	บ้างเถียงว่าทำไมไม่มีหาง
หน้าตามันขึ้นยิงพันฟาง	หรือจะเป็นผีสังทีกกลางนา

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 90)

หรือตอนที่ท้าวสามนต์เห็นเจ้าเงาะก็เห็นว่า

เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือปลา
ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเซิงพิก

ไม่กลัวใครใจกล้าคุดัน
หน้าตาตลakyักษ์มักกะสัน

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 113)

เราพอจะสรุปรูปร่างหน้าตาเงาะได้ว่า คงจะมีหน้าคล้าย ๆ ลิงที่
ชอบยิงฟันอยู่เรื่อย คณาเกลียดคนากแล้ว มีผมหยิกยุ่งเป็นกะเซิง และเนื้อตัวกะคากะ-
คางมีลายคล้ายเสือปลา

3. รู้ว่า ลักษณะของคนที่มีบุญนั้นต้องมีลายเป็นรูปกงจักรที่มีมือ เช่น ที่
พญานาควาพระสังข์มีบุญ เพราะ

จักรซ่อนองค์เห็นกงจักร

น้อยหรือบุญหนักศักดิ์ใหญ่

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 59)

4. รู้ว่า ความบันเทิงของคนสมัยก่อนมีหลายอย่าง เช่น การตีกรับขับ-
เสภา และสวดคำกาพย์ เช่น เจ้าเงาะมักจะปฏิบัติขณะว่างจากงานไร่เสมอ

5. รู้ว่า คนสมัยก่อนนิยมกินหมาก และใช้ชานหมากเป็นเครื่องพิสูจน์
ความรัก ถ้ารักจริงก็ต้องไม่รังเกียจชานหมากของคนรัก เช่น ตอนรจนาขอชานหมาก
เจ้าเงาะ

6. รู้ว่า สมัยก่อนใช้มาตราเงินไทยเป็น ชั่ง คำลึง เช่น นางจันทาคิด
สินบนโหรค่ายทอง 5 ชั่ง ถ้าทำสำเร็จจะให้เงินอีก 5 ชั่ง เป็นต้น

7. รู้ว่า คนสมัยก่อนชอบหลอกเด็กให้กลัวสิ่งต่าง ๆ เช่น นางจันทา
หลอกให้นางจันทินนอนหลับ โดยบอกว่า แมวคราวจะมากินตับ

แมวคราว ไตราวมาเป็นพัน

กลัวมันกินตับจงหลับไป

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 36)

หรือไม่ก็หลอกว่า ระวังแขกจับตัวควักคิไปกิน เช่น ตอนที่เด็ก ๆ
กลัวเงาะ ว่าคังนี้

บางคนว่า แขกกะลาดี

อย่าไว้ใจ มันมักควักคิ

(สังข์ทอง รัชกาลที่ 2 หน้า 90)

8. รู้ว่า สมัยก่อนการรอรบเสด็จพระเจ้าแผ่นดิน ทองนั่งหมอบ ห้ามยืน
เช่น ตอนที่ท้าวศรีวิมลและนางจันทเทวีไปเฝ้าคุณพระสังข์ มีคำตรวจคอยใช้ท้าวยาคืนที่
ยืน เป็นต้น

9. รู้ว่า สมัยก่อนผานางที่ท่าดีมีชื่อเสียงต้องมาจากเกาะหมาก (สิงคโปร์)
และรควยว่า เกาะหมากเป็นเมืองขึ้นของไทยสมัยรัชกาลที่ 2 เพราะบอกว่าไคส่ง
ผานางมาเป็นบรรณาการ

10. รู้ว่า บ้านสมัยโบราณมีบันไดที่ชักขึ้นลงได้ คั้งที่เจ้าเงาะและรจนา
จะออกจากบ้าน ต้องเข็นบันไดลงกอน ดังกลอนที่ว่า "ปิดประตูเข็นกระไดแล้วไค-
คลา"

4. คำอุปมาอุปไมย และการอ้างวรรณคดีเรื่องอื่น

ในเรื่องสังข์ทองทุกฉบับล้วนเต็มไปด้วยคำอุปมาอุปไมยมากมาย ทำให้ผู้
อ่านสามารถเห็นภาพจนได้ชัดเจน เพราะมักเปรียบกับสิ่งที่มีผู้อ่านรู้จักดีอยู่แล้ว คำที่
นำมาเปรียบส่วนใหญ่จะใช้คำว่า คั้ง คั้ง เช่น เพียง เหมือน เหมือนกันกับ เหมือน
หนึ่ง เป็นส่วนใหญ่ มีการใช้คำว่า ราว ตละ บ้างแต่น้อย ตัวอย่างเช่น

ในสังข์ของรัชกาลที่ 2 มีมากที่สุด ดังตัวอย่าง ใช้คำ ตั้ง ตั้ง ตั้ง เช่น

พระสังข์ตกใจ <u>ตั้ง</u> ไฟลน	จะหนีเข้าหอยตนก็ <u>จ</u> นใจ	(หน้า 23)
ฟังดู	เจ็บปวด <u>ตั้ง</u> ถูกหลาวแหลน	(หน้า 28)
ระริวตัว <u>ตั้ง</u> ตีปลา	กลับวิ่งหนีมาหา <u>ซ</u> าไม้	(หน้า 42)
ไต่ <u>ซ</u> าวลูก <u>ก</u> ้าว <u>ว</u> ไว	<u>ตั้ง</u> จะ <u>ซ</u> าคใจตาย <u>ค</u> ้วย <u>ล</u> ูก <u>ย</u> า	(หน้า 54)
เข้าเป็นแม่จะ <u>เห็น</u> หน้า <u>ใ</u> คร	<u>ตั้ง</u> กา <u>เห</u> ี้ยว <u>เด</u> ียวไปก็ <u>เหมือน</u> กัน (หน้า 57)	

ตัวอย่างใช้คำว่า เหมือน เหมือนหนึ่ง เหมือนกันกับ เช่น

จะ <u>จ</u> ัด <u>แ</u> ง <u>แ</u> งตาม <u>อ</u> าร <u>ม</u> ณ <u>เ</u> รา	<u>เหมือน</u> ชม <u>เ</u> า <u>โค</u> ชินให้ <u>กิน</u> หญ้า (หน้า 94)	
รู <u>ป</u> ราง <u>อ</u> ั <u>บ</u> ร <u>ิ</u> ย <u>ี</u> ตั้ง	<u>เหมือน</u> หนึ่ง <u>ภ</u> ค <u>ณ</u> ีที่ <u>ก</u> ุด <u>ง</u> าน <u>า</u>	
น <u>า</u> ก <u>ล</u> ัว <u>ต</u> ัว <u>ค</u> ำ <u>เหมือน</u> ค <u>ุ</u> ลา	ต <u>าง</u> ตี <u>เ</u> ง <u>า</u> ะ <u>ป</u> า <u>ว</u> า <u>ว</u> น <u>ไป</u>	(หน้า 113)
รู <u>ป</u> ราง <u>น</u> า <u>ห</u> ัว <u>ร</u> อ <u>เหมือน</u> ต <u>อ</u> ไม้	เอ <u>อ</u> อะ <u>ไ</u> ร <u>พ</u> ง <u>โร</u> ส <u>ัน</u> ห <u>ล</u> ง <u>ย</u> าว	(หน้า 117)
เห <u>ย</u> า <u>เร</u> ือ <u>น</u> <u>เหมือน</u> กันกับ <u>ร</u> ัง <u>ก</u> า	ค <u>ณ</u> ค <u>ิ</u> ค <u>ส</u> ม <u>บ</u> ติ <u>บ</u> ้าน <u>า</u> ห <u>ัว</u> เร <u>า</u> ะ	(หน้า 123)

ตัวอย่างใช้คำ เพียง พาง เพียง เช่น

ม <u>เห</u> ล <u>ี</u> ที่ <u>ห</u> ร <u>ว</u> งให้ <u>ไ</u> ห <u>ย</u> หา	<u>พาง</u> เพียงจะ <u>ล</u> ีน <u>ช</u> ี <u>ว</u> า	(หน้า 15)
น <u>อ</u> ง <u>น</u> ช <u>ศ</u> ค <u>ห</u> อง <u>ส</u> ี <u>อ</u> ร <u>จ</u> นา	โ <u>ส</u> กา <u>เพียง</u> นาง <u>ใน</u> ส <u>ว</u> ร <u>ร</u> ค	(หน้า 93)

ตัวอย่างใช้คำ ราวกับ ตละ เช่น

น <u>อ</u> ย <u>หรือ</u> ต <u>อ</u> ค <u>เ</u> ง <u>า</u> ะ <u>เห</u> มา <u>ะ</u> ส <u>ค</u> ใจ	น <u>ือ</u> น <u>ั</u> ง <u>ช</u> าง <u>ก</u> ระ <u>ไ</u> ร <u>ราว</u> กับ <u>ท</u> อง (หน้า 125)	
เห็น <u>แล</u> ว <u>ว</u> า <u>ป</u> ระ <u>เส</u> ร <u>ิ</u> ฐ <u>เ</u> ล <u>ิ</u> ศ <u>ม</u> น <u>ุ</u> ษ <u>ย์</u>	<u>ราว</u> กับ <u>เท</u> พ <u>ศ</u> ร <u>ศ</u> ค <u>บ</u> ัญ <u>ญ</u> า	(หน้า 126)
ห <u>น</u> ว <u>ค</u> เ <u>ร</u> า <u>ค</u> ร <u>ม</u> ค <u>ร</u> า <u>ม</u> ง <u>า</u> ม <u>ค</u> ร <u>ัน</u>	ห <u>น</u> า <u>ต</u> า <u>ต</u> ละ <u>บ</u> ัน <u>ช</u> ัน <u>ส</u> ค <u>ใจ</u>	(หน้า 125)

ที่เปรียบเทียบและอ้างวรรณคดีเรื่องอื่นด้วย ก็มีในสังข์ทองรัชกาลที่ 2

ดังนี้

มนุษย์กับยักษ์จะรักกัน	ห้ามปรามกวัดขุ่นเป็นหนักหนา
<u>เหมือนหนึ่งคเหวากับเหลากา</u>	เลี้ยงรักษาไคเมื่อไรมี
<u>ทำนองเมรีกับพระรถ</u>	ลักหยูกยาหมกแล้วลอบหนี
โฉมยง <u>เหมือนองคเมรี</u>	รับมานาที่จะวายปราณ (หน้า 67)

(อ้างเรื่องรถเสน)

ตัวพี่กับรจนามาไคไคกัน	<u>เหมือนขุนแผนกับวันทอง</u> เจียวน้องเอ๋ย
อยู่กระทอทรอมใจไม่เสวย	กระไรเลยอนิจจาชาวอาภัพ (หน้า 134)

(อ้างเรื่องขุนช้างขุนแผน)

ไปปรึกษาครูละครมันกอนเหวย	ใครเคยรำคิที่ชยัน
อิเหนาเรื่องมีสาธนากรรม	จะประชันคาหลังเมื่อครั้งคราวญู (หน้า 219)

(อ้างเรื่องอิเหนาและดาหัง โดยไม่ได้เป็นความเปรียบเทียบ)

ในสังข์ทองบทละคอนครั้งกรงเกา มีพอสสมควร แต่มักจะเปรียบเทียบ
คล้าย ๆ กัน เช่น

ระริ้วตัวสันคั้งตีปลา	หนักลับเข้ามายังแทนทอง (หน้า 90)
-----------------------	----------------------------------

จะมารับเมียกลับคืนหลัง	จะสั่งหารณลาญชีพชีวัง	เรามีขอพึ่งอย่าว่าไป
ทำคั้งหนุมางกับสีดา	โกนเกล้าเกศาทำรองไให้	ปควาพระรามบรรลัญ
นางสีดาหลงไหลไม่รุกล		(หน้า 97)

(อ้างเรื่องรามเกียรติ์)

ไคพึ่ง	นางชัคคั่นใจคั้งไฟจี (หน้า 103)
--------	---------------------------------

ไคพึ่ง	พระยั้งกริ้วโกรชคั้งเพลิงไหม้ (หน้า 112 และ 115)
--------	--

จะเห็นว่า สำนวนนี้ใช้คำว่า คั่ง คำเดียวในการเปรียบเทียบ
ในคำขอเรื่องสววรรณะหอยสังข์ มีไม่มากนัก เช่น

นิ้วพระหัตถา เลาเหมือนเทียนไต้ (เลา = เรียว) (หน้า 4)

เงาปะน้ำใบ ผิวเหลืองเลนลายค่างพร้อย ตุ้ยคำล้ำหลวง
บิไซของนอย เสมอเียบไคจ้วควาย (เียบ = เปรียบ) (หน้า 25)

ในสววรรณสังขชากก มีซ้ำ ๆ กัน และมีเพียงเล็กน้อย เช่น

พนักงานทั้งหลายสลับพึ่งสำเนียง พระนางจันทาเทวีปริเวหนาคำเนินจาก
อิฐฐาคารกาลครั้งนั้น พวกนั้นร้องไห้ลมกึ่งเกลือกอยู่ไปมาเหมือนไม้รังอัน
ถูกลมยุคันชวาท พัดผันไหลมระเนนไปฉนั้น (หน้า 221)

พวกอำมาตย์และราษฎรทั้งหลายประชุมกัน ณ หน้าพระลานหลวง
พากันทูลขอพระบรมโพนีสัตว์ไว้ พระราชาก็มิได้ประทานให้
พากันร้องไห้ลมลง ณ ประตู เหมือนป่ารังอันถูกลมยุคันชวาทพัดให้
ลมลงฉนั้น (หน้า 226)

ในสังข์ทองคำฉันท มีพอสสมควร เช่น

ลำเสวกานาย สมहनสมุหพระ
เมืองวังคดังนานอบ คั่งดาวลอยลลอมตะ
ศิทรในเมษะ คุดคั้นคาชสรคาชเทม (คำฉันท เลม 1)

ชมโฉมยุพินจอม สรางคในชรณี
หอนฤาเสมอสมร เพ็ียงจันทรฉองฉวี (คำฉันท เลม 1)

สถานสถิตยอย เลหุหรุรุงกาเนา
แฉกุกกกาเลา ชางคยุคณถายางอาย (คำฉันท เลม 1)

ศรีสวัสดิ์ ยี่หอยอกพัลวัด
เพียงพิภพทลุมทลาย

อุโฆษกฤกษ์จรย

(คำฉันท์ เล่ม 2)

ในสังข์ทองกลอนสวด ก็มีบ้างพอสมควร เช่น

สังข์ทองของโย แดงไทยถึงงามหนักหนา รูปโฉมยิ่งกว่าอินตรา
เจางามไธสภา ตะละทองพิมเคี้ยว (กลอนสวด เล่ม 2)

ชนมาตรวจดสันทับ แสนคำรับสะหัดษา ผูกผูกคานคา
เพียงจะเหาะเห็นทหาร ชนรักเทียมมาเคี้ยว ภูมึงเหียนมอกมัลชวา
เพียงเหาะระเทคหวา คุพผูกอยู่กำแหง (กลอนสวด เล่ม 2)

เท่าที่ได้ศึกษามานี้ ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า เรื่องสังข์ทองมีคุณค่าในด้านแสดง
สภาพสังคมและวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ ของไทย ทั้งที่เกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็น
อยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ไว้อย่างครบ
ครันเรื่องหนึ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย